

# РІДНА МОВА

## НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: WARSZAWA IV,  
UL. STALOWA 25 m. 10, ТЕЛ. 10-24-05.  
КОНТО ЧЕКОВЕ П. К. О. № 27110,  
— РУКОПИСИ ДЛЯ ДРУКУ МУ-  
СЯТЬ БУТИ НАПИСАНІ НА МА-  
ШИНІ (АБО НАЙВИРАЗНИШЕ РУ-  
КОЮ). — ЗМІНА АДРЕСИ 30 ГР.

ПРИСВЯЧЕНИЙ ВИВЧЕННЮ  
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ  
ТА ТЕОРІЇ ЛІТЕРАТУРИ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР  
Проф. д-р ІВАН ОГІВНКО

ПЕРЕДПЛАТА В КРАЮ: НА РІК 6 ЗЛ.,  
НА ПІВРОКУ 3 ЗЛ., НА ЧВЕРТЬ РОКУ  
1'60 ЗЛ. ВА ГРАНИЦЬЮ: В ЄВРОПІ  
8 ЗЛ., ПОЗА ЄВРОПОЮ 2 ДОЛ. РІЧНО.  
ДЛЯ ЧЕХІЇ, АВСТРІЇ Й МАДЯР ПЕРЕД-  
ПЛАТА КРАЙОВА. — ЦІНА ПРИМІР-  
НИКА 50 ГР., ЗА ГРАНИЦЕЮ 65 ГР.

РІК VII

ЖОВКВА, ЛИПЕНЬ-СЕРПЕНЬ 1939 РОКУ

ЧИСЛО 7-8 (79-80)

### »Розмови про мову«.

1907-й рік...

Українська „Громадська Думка“, що перед роком у Києві розтулила була свої так довго зложені й зімняті крила, змучена московською реакцією, хоча й померла, все ж таки породила „Раду“, — славному праматір щоденної української преси над Дніпром.

„Раду“ оберігали та їй віддано служили зо два десятки диваків-фанатиків, що пильно служили Слову, що було поставлене на сторожі й нашіптувало фантастичні надії тим, хто мав вуха, щоб слухати. Таж той шепіт був такий тихенький, що й напружене вухо багато дечого не вловлювало, а „братими“ ґрунтовно відзвичаний по-своєму глаголати язик дуже часто не міг вимовити справно Слову.

Щоб те слово дійсно задзвонило, потрібна була невтомна кузня. Тією кузницею й стала „одиноким щоденним“ газета „Рада“. В її вбогій редакції, де в однім невеликім і порожнім покої сиділи п'ять або й шість „відділових редакторів“, зовсім мало плачених, раз-у-раз літали деколи просто розпачливі питання:

— Панове, як сказати по-нашому: „поползновеніє“?

— А що то буде: „трускавки“?

— Де має бути наголос: говорю, чи гворю?...

І дуже часто ніхто з тих „відділових

„Слово, як і діло, повинно бути досконале“. Євген Чикаленко.

редакторів“, що винайшли й викували не тільки славнозвісні „позаяк“, „в решті решт“, чи „добродій злодій повісився на хустці до носа“, але й сотні тих добрих слів, що з них користає тепер всеукраїнська соборна мова, — не мали відповіді на ті запити. Тоді йшли до редактора. Редактор також часто безрадно гриз свого незмінного бублика, що своєю серединою символізував стан редакційної теки й видавчевої каси, — й розводив руками:

— Спитаємо „Пана“. Ось уже зараз прийде. Та поспішайте, панове: не маю що дати друкарні.

Певного часу приходив „Пан“ — видавець газети — й за його власним висловом — „неодмінний справщик мови“ — Євген Чикаленко. Пера лягали на відпочинок, бо всі „письмаки“ слухали чергову Чикаленкову „розмову про мову“. Слухали з найбільшим напруженням уваги, аж не чули, як гістерично дерчить телефон із друкарні, благаючи матеріялу для складачів.

Не був „Пан“ ні вченим філологом, ні неомильним знавцем-критиком. Але на рідне слово „мав добре вухо“. І за тих часів мабуть був у числі 3-4-х осіб, розтрушених по всіх територіях, населених письменними українцями, що жагуче кохалися в рідній мові. Та й між тими його закоханість вирізнялась, бож

він кохав „не лише до глибини душі, але ж і до глибини кишені“, про що було відомо поза всіма кордонами. І та любов, як і завжди, робила більше, ніж кваліфікації чи дипломи: сотні й сотні сьогодні біжних літературних слів, уживаних в мові газетній, поетичній і науковій, записаних по фундаментальних словниках Б. Грінченка та М. Уманця, були відшукані або й викувані саме „Паном“. І хоча в його старших писаннях було не менше москалізмів, як у сьогоднішній галицькій пресі, то здебільша тоді викликалось це кончею: змоскалізоване вухо тогочасних українців з-над Дніпра не стравлювало „галицької мови Грушевського“, а приймало лише „язик Шевченків“. То із „відділовими редакторами“ Чикаленко закінчував що-разу незмінною сентенцією, що була для нього самого, а від нього стала й нашою — аксіомою:

— „Українець, що знає досконало якусь чужу мову, коли не знає своєї, — не патріот“. Або: „Ті, хто можуть знати всякі чужі мови, а своєї вивчити не можуть, видають собі посвідчення, що вони — не українські патріоти. І таким вірити не можна“...

І тоді не було між нами — голодранцями з „Ради“ — жодного, хто б не слухав тих „розмов про мову“ з затриманим віддихом...

Минуло десять років...

Багато з фантастичних мрій стало дійсністю. А багато сталось і такого, що нікому з українців і не снилося. Цілком легально під Чернечою Горою, де на Тарасовій Могилі розп'яв рамена білий хрест, припнута на линвах, коливалась при березі ще й досі докладно ніким неописана біла „Чайка“. Був то „пливучий дім“ — гостиниця для прочан, що приїздили вклонитися Шевченковим кісткам, зачерпнути ковток надії, або й відбутися „дипломатичні пересправи“. Одного часу на „Чайці“ було аж завізно від „заштатних міністрів“, книжників (і фарисеїв) та передових людей з Центральної Ради, розігнаної за поміччю й своїх. За столом просторої ідальні парувала приправлена збільшеви-

зованим Михайлом дніпресвецька морена, на яку націлялись видески „заштатних“ державних мужів: Винниченка, Микити Шаповала, „звільнених“ генералів — Пількевича, Павленка, письменників — Тичини, Васильченка та інших відомих і славних патріотів. В запальній гутірці раз-по-раз перелітали ядерні... московські слівця.

— Панове мої, — озвався „Пан“, — таж ми українці й патріоти! Чи ж не могли б ми обійтися без московських слів?

Конешно... — озвався один з ультра-патріотів. — Тільки ж, що — слова?.. „Ім“ зрозуміліша мова кулетета!

Справно!... Мова — річ, конешно, дорога, но держава, так сказати, ще дорожча!

Та стрівайте, панове! — сперевався Є. Чикаленко. — Коли ми говоримо про національну державу, тож поперед усього — народня мова...

Це забобон, — відказав один із книжників, — под боком стоїт Швейцарія на трьох мовах!.. А ми уже переїшли много етапов...

Минула ще нова деценія. Дійсно, перейшли ми аж надто етапів...

В Подєбрадах, в академічній кооперативній ідальні гуло. Книжників (і фарисеїв) було тут незрівняно більше, як на білій „Чайці“. Проривались не лише окремі чужі слова, — там і там провадилась і ціла розмова в мові чужій.

І знов, за окремим „професорським“ столом озвався знайомий голос голови наукової термінологічної комісії — Євгена Чикаленка:

— Та ж побійтеся Бога, мої панове! Таки ж в українській академії, установі патріотичній, мусили б знати й уживати справної української мови. Бож який же то патріот, що знає всякі чужі мови...

— ...й може з успіхом навчати своїх студентів спеціального знання. Це ж не школа патріотизму, а лише школа господарських наук...

— І моїм коровам цілком однаково, чи будемо годувати їх „пищею“, яку мені все витикають, чи термінологічною „стравою“...

Старий „Пан“ не сперечався: мав уже занадто слабкий голос...

Минула ще одна деценія... Минає десять літ від сумного дня 20-го червня, року 1929-го, коли старий „Пан“ навіки заплющив очі, не чуючи перед смертю рідного слова. Вже десять літ не озиваються його „розмови про мову“. Таж захотілось мені почути слова Вчителя бодай із його любих листів. Розкриваю навмання перший, що трапив під пальці, а там: ...„Взявся (я) отсе правити мову й держати коректу „Сільсько-Господарського Збірника“, що видає „спілка техніків сільського господарства“. І сиджу тепер з ранку до вечора над ним. І... проклинаю свою долю... Бідний, бідний „Пан“! Доводиться разом із складачами проклинати отих „великих людей“...

»І не введи нас во іскушеніє« = І не введи нас на спробу.

Щоденно молимося: „І не введи нас во іскушеніє“, завжди чуємо це на Службах Божих по церквах, часто говоримо це, як буденну приказку. А запитайте, що це, власне, визначає, — і рідко хто добре відповість вам!...

Звичайно це пояснюють по-сучасному: Молимося, щоб Бог не ввів нас у спокусу. Але таке пояснення легко розбити простим запитом: Та чи ж без нашої молитви Бог введе нас у спокусу? Чи Бог взагалі вводить кого в спокусу? Запитаного огортає сумнів та ніяковість, — і відповіді доброї не буває.

Що тут щось не в порядку, запримітив я це давно вже, перекладаючи „Отче наш“ на українську мову. Із прикрого положення я вийшов тим, що переклав це місце так: „І не попусти нас у спокусу“. Але перекладаючи так, допускавсь перерібки чи виправлення переважного тексту-оригіналу, бо ж „не введи“ це таки не „не попусти“, а крім того вираз „не введи“ безумовно не змінив свого значення від найдавнішого часу й досі.

Це привело мене дослідити другу частину неясного нам речення, а саме неясне слово — „іскушеніє“. Що це

Так, справді, „бідний Пан“!... Бож аксіоми, що він виголошував три десятиліття, для багатьох і поднесь лишаются аксіомами... неадейснимими...

Але ж ця мова — не до тих, що в Наддніпрянській Україні закликають „нищити національне коріння на мовному ґрунті“, і не до тих, що в патріотичній українській газеті у Канаді пишуть: „Ми повинні вже раз крикнути голосно: Геть з „Рідною Мовою“! — лише до тих, хто важить і любить рідну мову: в ці дні не забудьте спом'янути незлим, тихим словом Того, Хто завжди ставив в основу вугла української справи досконале знання своєї мови й Сам найбільше за всіх причинився до того.

Mélnik. В. Королів-Старий.

<sup>1</sup> Див. лист М. Задуровичової, в „Р. М.“ ч. 9, р. 1938.

слово визначає? Глибший дослід показав, що вдавнину слово „іскушеніє“ визначало зовсім не те, що визначає тепер: колись це було „проба, випробовування“, тепер же воно визначає „спокуса“. Докладно про все це я написав в ч. 71 РМ за 1938 р. на ст. 475-484, куди й відсилаю читача. Отож, правдиве значення нашого прохання в Господній молитві таке: „І не введи нас на спробу“, як я й дав у своєму перекладі „Нового Заповіту“ 1939 р. на ст. 8 (Мт. 6. 13). Хочу тут подати ще декілька вияснень до такого мого перекладу.

Це прохання було неясне вже з найдавнішого часу, бо тут гр. *πειρασμόν* віддавна перекладають не однаково. Аж до XVII-го ст. в Україні це прохання читалося так: „І не введи нас в напасть“ (так читавмо в Євангеліях: Зографській X в., Марійській X-XI в. в., Савиній X-XI в. в., Остромировій київській 1056 р. і Архангельській-київській 1092 р.), і тільки одна Ассеманова Єв. XI в. дав: „І не введи нас в іскушеніє“. Було ще: „І не введи нас в іскусу“, але вкінці запанувало таки: „І не введи нас во іскушеніє“. Старе „напасть“ — це теж „спроба“, *πειρασμόν*.

Отож, значення нашого прохання таке: „І не введи нас на спробу“. В Старому Заповіті маємо багато ясных прикладів, коли Бог часово вводить людину на спробу, щоб дослідити її віру. Нагадаю тут усім відомий приклад, коли Бог випробував (давньоввр. *nissah*, *ἐπιπράξεν*, *tentavit*, *искъшаше*, *versuchte*, *doświadczai*) Авраама (Книга Буття 22. 1): наказав йому принести в жертву свого сина Ісака. В Біблії це зазначено словом *искъшаше*, цебто „випробував“, а не „спокушав“, бож Бог Авраама не спокушав.

Дуже яскравим прикладом на значення слова „іскушати“, „іскушеніє“ є й уся справа Йова: Бог віддав його чи ввів не на спокосу, а тільки на спробу. Бог нікого не спокушав, а тільки випробував!

В 2 Хроніки 32. 31 читаємо, що „Бог опустив був Єзекію, щоб випробувати (искъснѣтъ, д. ввр. *le nassato*) його, щоб пізнати все в його серці“.

Подам іще деякі приклади з Нового Заповіту, що теж стверджують, що „іскушеніє“ — це спроба, випробовування, „іскушати“ — випробовувати.

Об'явлення св. Івана Богослова 3. 10: „А що ти був зберіг слово терпіння Мого, то й Я тебе збережу від години випробовування (ц. сл. іскушенія), що має прийти на весь всесвіт, щоб випробувати (ц. сл. іскусити) мешканців землі“.

2 Петра 2. 9: „Уміє Господь рятувати побожних від спроби, а неправедних берегти на день суду для карі“.

Єв. Ів. 6. 5, 6: Ісус питає Пилипа: „Де ми купимо хліба, щоб вони поживились? Він же це говорив, його випробовуючи (ц. сл. іскушая), бо знав Сам, що Він має робити“.

Марко 14. 38: „Пильнуйте й молитесь, щоб не впасти на спробу, — бадьорий бо дух, але немічне тіло“. Лк. 22. 46.

І Кор. 10. 13: „Досягла вас спроба не інша, тільки людська; але вірний Бог, Який не попустить, щоб ви випробовувалися більше, як можете, а при спробі й полегшення дасть, щоб могли ви знести“.

Європейські переклади передають це місце так: Німецький: *Und führe uns nicht in Versuchung*, англійський: *And bring us not into temptation*, італійський: *E non indurci in tentazione*, французький: *Ne nous induis pas en tentation*, латинське: *Et ne nos inducas in tentationem*. Латинське й європейські *tentatio* — це проба, спроба, випробовування, те саме й німецьке *Versuchung*.

Думаю, що й наведених прикладів вистачить, щоб переконатися, що ц. сл. „іскушеніє“ — це проба, спроба, випробовування, і так це й перекладається на всі мови світа. Отож, „і не введи нас во іскушеніє“ — це: „і не введи нас на спробу“.

Іван Огієнко.

## Огієнко й хорвати<sup>1</sup>.

*Висновки хорватської науки в праці Огієнка: „Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян“.*

Поміж ученими українськими славістами, що своїми працями збагатили й хорватську науку, виділилися проф. проф.: Ст. Смаль-Стоцький, М. Возняк, Д. Дорошенко й ін., а в першому ряді Іван Огієнко. Іван Огієнко (род. 1882 р.) — визначний український лінгвіст, професор і бувший ректор Кам'янецького університету, б. проф. Варшавського уні-

верситету, видає „Рідну Мову“; дійсний член Українського Наукового Товариства ім. Шевченка в Львові й Слов'янського Інституту в Празі. В р. 1918 був Міністром Освіти, а р. 1919 — Міністром Ісповідань за Українського Уряду.

Огієнко — перекладає із старо-слов'янської мови на українську; видав книжки: „Історія українського друкарства“, „Історія української мови“, „Кирил і Методій“ (3 томи, 324+400+Джерела), „Крехівський Апостол“ і т. д. Про його праці, зокрема про працю „Кирил і Ме-

<sup>1</sup> Передруковуємо цю статтю дослівно з хорватської газети „Обзор“ ч. 97 за 27. IV. 1939 р., Zagreb. З хорватської мови переклала С. Барабаш.

тодій" писав у хорватській науці проф. університету д-р Степан Івшиц.

Друкарня о. о. Васильян у Жовкві в Польщі видрукувала нову працю проф. Огієнка: „Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян“ (у тексті 75 знімків, репродукцій стародавніх пам'яток; „Бібліотека Українознавства“, том 1-2, редагує д-р Іван Огієнко).

Перші слов'янські пам'ятки, що збереглися до нашого часу, — найстарші з них сягають кінця X ст., — написані двома азбуками: глаголицею або кирилицею (дуже рідко латинкою). Глаголицькі й кирилицькі пам'ятки приблизно одного часу, й тому сам давній писаний матеріял — каже Огієнко — не дає змоги авторитативно й остаточно сказати, котра із тих двох азбук давніша.

Серед багатьох питань слов'янської філології питання про походження азбуки та літературної мови вважаються за найважливіші. Про це існує велика література, — майже кожен із видатніших славістів пробував освітлити ту заплутану загадку. Наукові досліді походження слов'янських азбук і літературної мови розпочалися в другій половині XVIII-го ст. й тягнуться аж до наших днів. Огієнко думає, що нові досліді підійшли вже до остаточного вирішення. В другій половині XIX ст. появилася багато праць про пам'ятки кирилицькі й глаголицькі. Походження слов'янських азбук вирішували деякі славісти на своїм вузькім ґрунті замість того, щоб ставити поруч із походженням інших давніх алфавітів. „Тільки за останній час — говорить автор — після епохальних праць у цій ділянці цілої низки вчених на чолі з незабутнім Ягічем, наука знайшла відповідну методу для дослідження походження слов'янських азбук з увагою на досліді повстання інших давніх алфавітів“. Тим стає яснішою й справа про повстання першої літературної мови в слов'ян.

Огієнкова праця — це першорядна підручна книга в слов'янській філології. В першому розділі Огієнко оповідає історію алфавітів давніх народів (при цьому користує й з праці хорватського автора д-ра М. Тентора: »Latinsko i

slavensko pismo«, Загреб, 1932), а потім доводить, що слов'янські народи задовго ще перед Костянтином мусіли мати таку чи таку спробу письма. Огієнко згадує й традицію Грабана Мавра (Šegvić: Jeronimska tradicija u djelu Hrabana Maura«, »Nastavni Vjesnik«, 1931).

І Šegvić у своїй праці: »Borba za hrvatsko bogoslužje« (Загреб, 1930) проводить думку, що слов'янське письмо існувало ще перед Костянтином. Огієнко з признанням говорить про наукові досліді Šegvić-а. Огієнко поставив і рішив найтяжчі питання слов'янської філології, про які існує багато різнорідних теорій. Коли все знане, тоді куди легше зрозуміти весь тягар тієї праці, що нею приходимо до синтези. Багатьом теперішнім гіпотезам автор кладе тверді реальні основи. Наукова критика оцінить цю працю Огієнка з признанням тому, що він з успіхом освітлив важливу ділянку слов'янської філології.

„Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян“ входить як IV том у Огієнковій „Історії церковно-слов'янської мови“. Ця історія складається з 12 томів: т. I-II: Костянтин і Методій, їх життя й діяльність (1927-1928); т. V: Пам'ятки старослов'янської мови X-XI віків (1929 р., 493 ст.); т. VI: Фонетика церковно-слов'янської мови (1927); т. VII-VIII: Морфологія й складня церковно-слов'янської мови; т. IX: Історія церковно-слов'янської мови й наголосу; т. X: Слов'янська палеографія (1928-1929); т. XII: Історія перекладів Св. Письма та Богослужбових книжок на живі слов'янські мови. По цьому бібліографічному огляді бачимо, що праці проф. Огієнка стосуються не тільки своєї науки, але й загальної славістики.

Після оповідання про історію алфавітів у давніх народів (китайське, клиновате, єгипетське, фінікійське, грецьке, латинське письмо) проф. Огієнко докладно пише про слов'янське письмо перед Костянтином. Описавши разом з германськими й слов'янськими руни, Огієнко пояснює старослов'янську термінологію, розповідає про „руські“ переклади перед Костянтином, його праці над слов'янською азбукою й т. д.

Другий розділ Огієнко присвячує історії глаголиці, пояснює слова „глаголати“, „глаголиця“ й спиняється на історії глаголиці (Добровський, Добнер, Копитар, Шафарик, Рачкі, Гейтлер, Ягіч, Вайс, Срезневський й інші). Огієнко перераховує й різні теорії про походження глаголиці (Гейтлер, Тайлор, Ягіч, Беляєв, Лескин, Вондрак, Нахтігаль, Мінс, Фортунатов, Пастрнек, Пожидаєв, Кульбакин і Вайс). Далі доводить, що глаголиця не повстала з грецького мінускульного письма. І палеографічна аналіза говорить проти теорії грецького походження глаголиці. Огієнко бере під увагу й легендарного автора глаголиці бл. Бронима (хорватські священники й глаголиця, стор. 141-142). говорить про круглу й квадратну глаголицю, про її завмирання.

Третій розділ присвячений кирилиці, четвертий — чорноризцеві Хороброму й п'ятий — повстанню слов'янської літера-

турної мови. Огієнко добре підходить до висновків старої та нової хорватської науки. Також користує з праць таких хорватських учених, як K. Grubišić, V. Jagić, P. Skok, K. Šegvić, M. Tenot та інші.

Огієнко робить широкий огляд і в ясний спосіб вирішує питання, що для нас у сфері славистики — гіпотези. Ми вдячні йому, що нас зацікавив з матеріалом і спеціальною працею, що була нам зовсім або мало доступна. Те або те Огієнкове твердження можна новими дослідими переіменити або справити. Огієнкова книжка дуже корисна для всякого, хто цікавиться слов'янською філологією. Книжка ця своїм коротким синтетичним оглядом освітає всі питання в зв'язку з походженням азбуки й з питанням літературної мови в слов'ян.

Загреб. Dr. Ivan Esih, помічник секретаря Югослов'янської Академії Наук і Мистецтва.

## Складня української мови.

### Форми безпідметових речень.

#### 1. Форми з безпідметовим дієсловом 3 ос. одини.

Одна з найстаріших форм безособового речення — це 3-тя особа одини, що може легко втрачати свою особово-підметову силу. Сюди належать т. зв. безособові дієслова, що звичайно визначають якісь явища зовнішньої природи або наші особисті внутрішні й зовнішні почуття. Напр.: Смеркає, вечоріє, днів, світає, виднів, темнів, зоріє, благословляє на день, розвиднюється; тепліє, холодніє, гримить, блискає; морозить, сніжить, дощить; розвиднюється, вияснюється, випогоджується; несе, смажить; болить, свербить, нудить, коле, чавить, смердить й багато т. ін.

Це єдиний тип безпідметових речень, що має свою власну форму, т. зв. безпідметові дієслова. Дієслова ці мають закам'янулу форму 3-ої особи, цебто незмінну, як: світає, темнів й т. ін, але мають минулий час на -ло (власне давній дієприкметник): світало, темніло.

Форма ця дуже поширена в україн-

ській мові, й з бігом часу шириться все більше, хоч обсяг безпідметових дієслів взагалі обмежений. Ось трохи прикладів: Шевченко: Смеркалося, червоніє за горою 5, Ходім, синку, смеркається 26, Пішла, тільки мріє 19, Не спалося 301, А тимчасом світить з усіх вікон у титаря 76, Побіг Івась, бо з віконця рукою махає 31, Ні, вже не допоможе 6. Л. Українка: Посвіжіло III. 233. Вже темнів IV. 63, Вже й розвиднилось 233. Б. Лепкий: Мотря: Світало I. 261. С. Черкасенко: Дон Хуан: Завтра знов їх принесе 33, Ось-ось-ось їх принесе 33, Носить сюди їх 116 і т. ін.

Оцей тип безпідметового речення відомий по пам'ятках з глибокої давнини, чому й уважається за один із найстаріших типів безпідметових речень. Цікаво, що в дуже багатьох мовах дієслова цього відділу звичайно безособові, а самі ці явища зазначаються безсуб'єктивними реченнями, пор. *ŕet, pluit, es regnet*, дождить і т. ін. Але поруч із цим у давніх мовах можливі були тут і підметові вислови, такі, як, напр.: *Zeús ŕet, Jupiter pluit*, санскр. *vato vati* (вітер віє), в Остроми-

ровій Євангелії: облакъ не дъждить і т. ін. В мові давньовврейській: *Jağ'et minšamajim Jehovah* — Грмить з неба Єгова (2 Сам. 22. 14) і т. ін. Як ми бачили вище, багато дослідників схиляються до того, що в цих випадках перше існували підметові речення, а вже пізніше з них повстали безпідметові.

Коли дієслівний суфікс 3-ої ос. однини перестав відчуватися, як окреслена особа, що могла правити за підмета, то ця особа, за термінологією Овсяннико-Куліковського, могла легко стати фіктивною й обернутися ніби в безособову, надаючи тим цілому реченню збільшеної безпідметовості.

Утрата особовості дієслова й часте незнання правдивого підмета — це дорога повстання не тільки цього типу безпідметових речень, але й інших. Так, напр., як я вище говорив, давньовврейська мова часто знає випадки таких формою підметових речень, що мисляться безпідметово, бо підмета не зазначено, напр. Буття 42. 25: „І зробив ім так“, але неясно, хто, а тому це = І зроблено ім так. Так само повсталала й така наша форма, як у Шевченка 31: Побіг Івась, бо з віконця рукою махає.

Ці ж речення часом уживаються в нашій мові й підметово, з різним зазначенням підмета. Напр. у Шевченка читаємо: По діброві вітер віє 35, Щось біле блукає 1, Он щось ходить 4, Щось лізе вверх 4 і т. ін. У С. Черкасенка, Дон Хуан: І носить же його нечиста мама 65.

## 2. *Форми з дієсловом 3 ос. одн. ніякого роду.*

З тих самих причин, не знаючи правдивого діяча-підмета, але догадуючись, що це була якась надприродна сила, а то й свідомо оминаючи згадувати про цю силу („не при хаті кажучи“), а давна повсталала в нас форма безпідметового речення з головним членом у дієслові минулого часу (колишній дієприкметник) 3-ої ос. однини ніякого роду: В лісі загуркотіло. Покарало його на битій дорозі. Щоб тебе затрясло, побило. Зломило вишню. Форма ця звичайно мислиться, як незмінна.

Ця форма надзвичайно часта як у мові живій народній, так і в мові літературній. Напр.: Чубин. V, Пісні: Коли б його удушило, Молебень би наняла 1148, За чуб батька потягло 1136. Шевченко дуже любив цю форму, як чисто народню: Минуло пів року — занудило коло серця, закололо в боку 14, Дніпра гирло затопило, Минулося, пропало 8, Реве, свище завірюха, по лісу завилу 27, Хазяїн дома? на дворі крикнуло 539, Нема нічого, скрізь білів, та тільки лісом загуло 27, Попід льодом геть загуркотіло 30, „Добре, батьку отамане“, кругом заревіло 34, Димом праведного вкрило 190. Те саме бачимо в Творах Марка Вовчка: Молоде, то як косою скосило II. 16, Наче мене холодом обняло II. 11, Аж за серце мене вхопило I. 17.

Те саме бачимо й у новішій літературі. У Лесі Українки: Далі тихо стало III. 24, Хай би очі їм випекло V. 130, Де тебе носило так довго? VIII. 236. С. Черкасенко: „Дон Хуан“: Розмордувало їх 23. Чую ж, не позакладало 116. Б. Лепкий: „Мотря“: Усякому прийшло б було на гадку 132, Світало 261. Тичина: „Золотий гомін“: Як счорніла ніч — за селом світило, а співами ходило, берегло, кадило безневинну січ 64. Підмогильний В.: „Пробл. Хл.“: Так і припаяло до стінки 35, За цей день вийшло ще газет 47. Головка: „Можу“ 1926 р.: Ніло у грудях 273. У. Самчук: „Волинь“ III. 106: Мело снігом. Б. Лепкий: „До Зарваниці“: Хлопцем трясло 11.

При цій формі цікаве те явище, що тут нерідко, особливо в живій народній мові, усувають безпідметовість, додаючи таки підмета, правда, дуже неокресленого й загального: *щось, таке* й т. ін. Напр.: Щось загуркотіло, Щось мене кольнуло й т. ін. У Шевченка: Було й таке 23. У М. Вовчка: Хааяйствував, то й на стороні його всяке знало I. 8. Хіба таке не бувало I. 45. У Л. Українки: Щось ударило мене по серці III. 232. Шкрумеляк: „Огні“: Заридало щось утретє 9.

Відомі ці форми й з об'єктом у відмінку давальному, напр.: Загуло йому в голові. Це дуже стара форма. Пор. З Цар. 1. 1: *Ve lo jecham lo* — І не тепліло йому, що грецьк. і ст. сл. пере-

дають: И не согрѣвашеся. 1 Цар. 16. 23: І поширилося Саулові.

### 3. *Форми з дієприкметником на -но, -то.*

Дуже близька до цієї й надзвичайно часта в нашій мові форма безпідметового речення з присудком на *-но, -то*. Справді, українська мова, як жива народня, так і літературна, надзвичайно кохається в таких безпідметових реченнях, що в них присудком ужито старого пасивного дієприкметника ніякого роду на *-но, -то*, напр.: Козаченька вбито, зягнено в жито. Цей тип безпідметового речення — характеристична складнева особливість української мови, бо вживається її надзвичайно часто й значно частіш, ніж по інших слов'янських мовах.

Коли підмет нам невідомий або мало відомий, або коли ми на нього не звертаємо більшої уваги, тоді в українській мові вживаємо звичайно безпідметового речення, а присудка в ньому зазначаємо: 1) третьою особою множини: Козаченька вбили, або 2) формою на *-но, -то*: Козаченька вбито. Звичайно, ця друга форма має безпідметовість значно більшу, ніж перша.

Форми на *-но, -то* — це колишні дієприкметники пасивні, але тепер у безпідметових реченнях вони сильно втратили свою пасивність і набули активного значення, чому легко мають при собі об'єкта в знахідному відмінкові. Коли ж вони такого об'єкта не мають, то їхня безпідметовість ще збільшується. Форми на *-но, -то* звичайно творимо від дієслів перехідних, а від неперехідних — дуже рідко, і найчастіше й найлегше — від дієслів закінченого виду, бож ці форми — форми часу минулого.

Подам трохи прикладів на цю форму. Чуб. V, Пісні: Ой у полі жито копитами збито, в чистім полі край дороги козаченька вбито. Ой убито, вбито, зягнено в жито, червоною китаюкою личенько прикрито 375. Походжено та поброджено вороними кіньми, тож ходила, побродила журавочка з дітьми 52. Ой у полі гай чисто метено, зеленою рукою чисто чисто плетено 377. Ой мене не взято й не запродато 334. Чогось мов серце як ножем пробито 211.

У Шевченка: Читаю, що на скелі наковано 171, Іх і повинчано обох 358, Трохи одпочити позволено бідолохам 451, Там то його скалічено та й в Україну повернено з одставкою; бачиш, праву ногу чи то ліву підстрелено 494, За що ж тебе, світе-brate, оковано, омурано (премудрого одурено), багрянницями закрито і розп'ятім добито 565, Десь його убито 574, За що їх убито 6, Восени сотника убито 445. У М. Вовчка: Дуже твого Семена катовано I. 55, Треба всіх бити, бо й мене бито I. 54, Тебе побито II. 10, Мене їй подаровано II. 33, Мене взято маленькою II. 35. Б. Грінченко, „Під тих верб.“: Його піймано, мордовано, палено страшно 25, Суджено його й заслано на Сибір 7, Все попрочитувано 92. У Старицького: Чого чекать? Одурено гадки, обрехано псальми мові віри, знесилено кайданами заміри і стоптано найкращії квітки 119. Леся Українка: Її дитину вбито V. 150, Мій фіял украдено VI. 194, Забуття не суджено мені 230; „Ліс. пісня“: Щоб тута помітувано мною 64, Що ж мені суджено 35. С. Черкасенко: „Дон Хуан“: Скінчено розмову 41, Грішницю затримано даремне 47, Пів діла зроблено уже 85, Тіла не знайдено 116, Забуто їх 61. Б. Лепкий, „Мотря“ I: Спущено грубі занавіски 246, Зачинено двері 246, Потіху відложено 246, Розставлено столи 284, Апостола підчинено генералу Брандту 296. М. Рильський, „Пан Тадеуш“: Справу виграно 110, Розмову скінчено 86, Хіба ж тебе не вчено 135, Ганьблено суддю 154, Уряджено облаву 206, Проколото обох 179. Підмогильний, Пр. Хл.: Рукава сорочки закасано по лікті 7.

У цій формі може бути й інфінітив. Котляревський, „Енеїда“: Пішли, щоб землю озирать, де їм показано селитись. М. Вовчок: Казано везти новобранців II. 12. М. Рильський, „Пан Тад.“: Мені наказано тут жити 110.

Ця форма безпідметового речення надзвичайно стара, — вона відома всім слов'янським мовам, але в мові українській вона чи не найбільше вживана. Дослідники зібрали багато матеріялу для зрозуміння цієї форми, але повстання її не вияснене, бо вібрано мало історичного



матеріалу. Під якими впливами розвивалася в нас ця форма, не досліджено. Е. Карський безпідставно твердить, ніби ця форма повстала за польським впливом (Бѣлор. Синтаксисъ, 1912 р. ст. 15). Ол. Курилова гадає, що ця форма розвинулась „під впливом стороннім, неслов'янським“ (Збірник секц. грам. 1930 р. ст. 2).

У всякому разі форма ця відома вже старослов'янським пам'яткам, напр. у Єв. Мтв. 13. 11: Камъ дано єсть развѣмѣти, онѣмъ же не дано єсть. Українські пам'ятки знають цю форму з найдавнішого часу. Так, у Слові о полку Ігоровім XII в.: А сицеи рати не слышано 105. Лавр. Літ.: Яко речено єсть, Яко уставлено єсть 48. Галицький лист 1418 р.: Писано листъ у Галичю. Житомир. гр. 1433 р.: Села держати, какъ на семь листу выписано. Пересопн. Єв. 1556 р.: Мал приставника, которого оскаржено 80. Луцька книга 1563 р.: Тамъ видель єсми: млынъ зопсовано, кола и всю снасть млиновую полаmano, порубано, железа побрано и греблю роскопано 44. В Полтав. актах 1665-1670 р.: Жадныхъ фантъ не брато 128, Людей побито 191, Не хутко засвѣчено 118. Метрика Литовська кн. 33, ст. 88 під 1537 р.: І інших людей множество побито. Любить ці форми і. Галятовський; так у його Скарбниці 1678 р. знаходимо: Бито єго и одято єму голову 10, Ихъ дошки побрано 13, Церков рушано, розбирано и несено 146, Церковъ перенешено з мѣсца на мѣсце 146, Робиль, що єму казано 196, Робиль все, що єму розказано 20, Казано дверѣ одомкнути 21, Просили, жебы наказано єго розв'язати 21, Всѣ тыи головы цесаровѣ показано 25, Такии листы мнѣ в Батуричѣ дано 28, Привезено чоловѣка хорого 286, Шаленому єму руки в'язано 29 і т. д.

Подібне явище знають і інші стародавні мови. Так, давньоєвр. мова частенько знає такі безпідметові речення, що в них маємо пасивного присудка при об'єкті в знахідному відмінку. Напр. у Книзі Буття: І донесено (vajjuggat) Ревеці Есавові слова 27. 42, А третього дня донесено (vajjuggat) Лаваноні 31. 22, І вміщено перед ним 24. 33, І ска-

зано Авраамові так 22. 20, Вихід 10. 8: І повернено (vajjušav) Мойсея та Аарона до фараона. Левит 4. 20: І буде пробачено (genislach) їм. Числа 15. 34: Не вирішено (lo foraš), що зробиться (jeaseh) йому. Судді 6. 28: А другого бичка принесено на жертівнику.

Пасивних форм 3 ос. однини, при відсутньому підметі взагалі в давн. євр. мові дуже багато. Ось ще приклади (без підмета, з et-, цебто в знахідному відмінку): Єг. 2. 2: І сказано (vajjeater) цареві. І донесено (vajjuggat) Єгошуї. Суд. 9. 47: І донесено Авімелехові. 1 Сам. 11. 7: Так буде зроблено худобі його. 1 Цар. 2. 3: Як писано (kakkatuv) в Законі Мойсеєвім. Ці приклади з давньоєврейської мови ясно свідчать нам про глибоку стародавність цієї форми безпідметових речень, чому ми їх маємо так багато і в старих наших пам'ятках. Взагалі, це одна з найдавніших, коли не найдавніша, форм цих речень. Звичайно ці форми мають тут однакове значення з пасивними формами на -ться взагалі, чому можуть бути і в цій формі: І буде пробачено їм — І пробачиться їм, таких форм д. євр. мова не розрізняє. Пор. те саме в Шевченка: Не китайкою покритись козацькі очі 2.

Цікаво, що старослов'янська Біблія, слідом за мовою грецькою, старанно оминає форми на -но. Давн. євр. Єг. 2. 2: І сказано цареві — ст. сл. и покѣдаша царю; д. євр. Суд. 9. 47: І донесено Авімелехові — и возвѣстисѣ Якимелехъ; д. євр. 2 Сам. 21. 11: І донесено Давидові — и покѣдаша Давидъ і т. ін.

З. М. Веселовська твердить (Мова Квітки, ст. 94), ніби в першій половині XIX ст. форми на -но, -то рідкі, а далі їх стає все більше й більше. Це не так: у Квітки таких форм не багато (Веселовська знайшла їх 30) тільки через сильний російський вплив на нього, а жива мова знала й знає їх дуже багато.

Але ці ж самі форми на -но, -то дуже часто вживаються й у формі підметовій: Козаченька вбито — Козаченько вбитий, Книжку прочитано — Книжка прочитана і т. ін. Напр. у Л. Українки: Вже спродані всі білети V. 52. У Шевченка: Бай дуже, що коса покрита 13. Пор. це саме

в Єв. Матв. 4. 12: Іоаннь преданъ бысть. Слово о полку Ігоровім XII ст.: Не было оно обидѣ порождено 100, Чръна земля под копыты костыми была посѣяна, а кровію поляна 105, Немизѣ кровавіи брезѣ не бологомъ бяхуть посѣяни, посѣяни костыми рускихъ сыновъ 122.

Взагалі ж у нашій мові розрізняються форми: Козаченька вбито — Козаченько вбитий. А саме: Коли в особовім реченні за присудка вжито дієприкметника переважного стану, то його вживаємо як прикметника й ставимо в назовнім відмінку однини чи множини відповідного до роду підмета (а не ніякого): Козак був поранений, Передрук заборонений, Вистава вчора відмінена, Поле вже засіяне, Вікно розбите, Ночви побиті і т. п. У цих реченнях слова: козак, передрук, вистава, поле, вікно, ночви вважаємо за підмета в назовнім відмінку.

Коли хочемо такі речення сказати безпідметово, тоді вживаємо дієприкметника переважного стану вже як дієприкметника (а не прикметника), і то тільки в ніякім роді на *-но* чи *-то* (а не на *-не*, *-те*) і при ньому ставимо прямий предмет (у знахіднім відмінку): Козака поранено, Виставу відмінено, Поле засіяно, Вікно розбито, Ночви побито.

Польська мова вживає форми на *-но*, *-то* надзвичайно широко; напр. вона легко вживає їх навіть тоді, коли дієслово многократне чи взагалі недоконане, чого українська мова не знає, — в цих випадках вона вживає частіше форми на *-ли*. За впливом польської мови й літературна мова Галичини часто вживає форми на *-но*, *-то* при дієслові многократнім, чи недоконанім взагалі. Напр. „Діло“ 1932 р. ч. 191 пише: „Недавно називано цю мову флямандською“, — в східній Україні тут скажуть „називали“. Або в Бирчака І. 76: Іджено (*jedzono!*) по випиттю, -- це полонізм, по-українському буде: Іли по випитті, або: Іли випивши.

В українській мові широко знаний т. зв. давноминулий час, що визначає давніше виконану і вже dokonану чинність. Цей давноминулий час складається в нас з колишнього дієприкметника часу минулого, підсиленого дієсловом *був*, *була*,

*було*, *були*: Був узяв, Упала була, Змерзло було, Приїхали були.

В безпідметових реченнях на *-но*, *-то* вживаємо тільки форми *було*: Приказано було. Через те, що в сучасній українській літературній мові помітне нерідке поплутання форм часу минулого з формами давноминулими, через це в нас нерідко ставлять *було* там, де не треба, і навпаки, — не ставлять *було* там, де треба.

Форма „наказано“ визначає дію просто минулу, що вже відбулася; форма ж „наказано було“ визначає дію давноминулу, що відбулася раніше другої дії, тут зазначеної або тільки подуманої. Давноминула чинність — це така чинність, що відбулася перед другою чинністю, раніше неї: Як було передбачено, так і сталося (перше „було передбачено“, а вже потім „сталося“).

Давноминулої форми безпідметового речення на *-но*, *-то* вживаємо тільки тоді, коли присудок-дієслово має dokonаний вид, бож тільки цим видом можна зазначити давноминулість. Доконаність дієслова — це головна ознака, що справді можна вжити *було*. Коли вживаємо *було*, то звичайно в такому реченні не буває прямого об'єкта в знахідному відмінкові (тільки рідко він буває тут для зазначення міри).

Форм з *було* вживаємо в кількох випадках:

а. В незалежному реченні *було* визначає, як сказано, dokonану давніше минулу чинність, а саме дієслово, вже тим самим, мусить бути dokonаного виду. Взагалі, коли ми хочемо підкреслити вже давніше минулу чинність, то вживаємо *було*. Напр.: Грінченко: „Під т. в.“: У папері було написано 103, Її того ж дня посаджено було до тюрми 168. Коцюбин. III. 61: Ярмо було накладено на шию дикому турові. Леся Українка: Скільки сліз гірких було пролито III. 77, Фіял було украдено VI. 194. Часті ці форми в перекладі „Пана Тадеуша“ М. Рильського: Дотепно цинамон було на стовбури та гілля ужито 304, Одяги не ті було одягнено 77, Видано було і книжку там 158, Збройних скарано було тоді жорстоко 219, Було по одягу здалека

видно їх 269, З каси полкової узято щось було 229. С. Черкасенко, „Дон Хуан“: Її було узято на майдані 90. Б. Лепкий, „Мотря“: Коли царським наказом заведено було пошти, то наших козаків приставили І. 299.

б. В наказових реченнях при *щоб* конче ставимо *було*: *Щоб мені було зроблено!*  
в. Часом при умовному способі: Якби мені написано було, я допоміг би.

г. Ставимо *було* й у підряднім реченні, але тільки тоді, коли в головнім дієслово минулого часу й доконаного виду: Не встигла ніч настати, як було вже місто взято, Л. Укр. III. 132.

Як уже зазначено, в нас часто пишуть *було* й там, де його не треба, де воно зайве. Ось головніші випадки, коли *було* добра українська мова не ставить:

а. Коли дієслово-присудок виду недоконаного або многокrotnого, то *було* не вживаємо, бо в цих випадках взагалі панують форми підметові, а не безпідметові.

б. Те саме в реченні зложенім: коли в головнім реченні дієслово виду недоконаного, то в підряднім не ставимо *було*, бо нема пощо зазначати давноминулости. Коли в головнім реченні дієслово часу теперішнього, то з тих же причин не може бути *було* в підрядному; при одночасовій чинності дієслів головного й підрядного речення звичайно *було* не вживаємо, напр. у „Земля“ Кобилянської: Чи Сава був удома, коли твого брата замордовано? 361. Коли ми розповідаємо щось із погляду минулого, ніби як із сучасного, тоді *було* можна так само й не вживати.

Ось на це трохи прикладів. Б. Лепкий, „Мотря“ І: Тих, що їх зловлено, штемпували 334, Зіскочив, минаючи стільчик, який приставлено до дверцят 212.

Цікаво, що в Шевченковому „Кобзарі“ зовсім нема цих форм з *було* (також із *буде*).

У нас часом твердять, ніби *було* в безпідметовому реченні — це русизм. Твердження це — непорозуміння, бо ж у нас добре знана форма давноминулого часу. Ось трохи прикладів, що показують стародавність цієї форми, коли про російський вплив і мови не було. Слово о полку Ігоровім: Не было оно обидъ порождено.

Пересопн. Єв. 1556 р.: Стадо на берегах пасено было Лк. 38. Київ. Учит. Єв. 1637 р.: Зъѣв подано было 66, Слышано было, же въ дому естъ 103. „Ключ Розуміння“ І. Галятовського 1665 р. л. 456: Серце ихъ было нахилено.

При безпідметових реченнях на *-но*, *-то* часом уживаємо *буде*: На рано все буде готово Чуб. II. 200. Форма ця визначає дію, що конче закінчиться в недалекій чи дальшій будуччині. В народній мові форми з *буде* рідкі, але частіші вони в мові літературній.

Форми ці відомі з давнього часу. Так, у Пересопницькій Євангелії 1556 р. Лк. 4 давнє „наречешися“ перекладено: будеши звано. Київська Учит. Єв. 1637 р.: Твою мѣрою и намъ отмѣрено будетъ 58. Уже це свідчить, що форми з *буде* — це не русизм.

Але жива мова замість цих форм частіше вживає тут третьої особи множини: Цієї неділі його висвятять на диякона, За тяжку провину злочинця покарають горлом (а не: його буде висвячено, злочинця буде покарано). Або вживаються просто підметові форми: він буде висвячений, злочинець буде покараний. Пор. у Псалтирі XVI в.: Буде искан и не найденъ 14, Ховани будут 386.

На закінчення зазначу, що по самій істоті своїй усі ці форми на *-но*, *-то*, як форми пасивні, ніколи не приймають в українській мові часточки *-ся*, отже рішуче не можливі такі вирази, як: „Зверненось до совітського делегата“, „Гром. Віст.“ ч. 216. — це полонізм, треба: звернулися; або: Знущанося над ним, „Впер.“ 1920 р. ч. 283, треба: знущалися над ним. Або у Кобилянської, „Земля“: Надіянося (= надіялися) на яку закривавлену одіж 339. Пор. Потебня: Изъ записокъ III. 437-438.

Література. А. Потебня: Изъ записокъ III. 432-438. А. Шахматов: Синтаксис I. 97-99. С. С. Дложевський: Дещо про природу речень типу „козаченька вбито“ української літературної мови, „Сборник А. Соболевскому“. Ленингр. 1928. 285-288. О. Курило: Про українські безпідметові конструкції в присудковими дієприкметниками на *-но*, *-то*, „Збірник Секції граматики української мови“, Київ 1930 р. 1-40. О. Матвієнко: Інструменталь чинности при пасивних дієприкметниках, „Збірн. Центр. Держ. Курсів Українознавства“ ч. 1. Його ж: Синта-

ксихні паралелі, „Збірн, Д. К. У.“ ч. 2. М. Су-  
лима: Речення з присудком на -но, -то в мові  
Лесі Українки, „Наукові Записки Харківської  
наук. дослідч. Катедри мовознавства“ 1929 р. ч.  
2. Н. Szwejko wska: Właściwości składniowe

dopełniania przy imiesłowiu biernym w polszczyźnie  
litewskiej, „Jęz. Pol.“ 1929 р. 9-10, ст. 133-136.  
О л. Кур ило: Увага<sup>9</sup> 1925 р. ст. 42-43.

Іван Огієнко.

## Психологічна основа повстання здрібнілих і пестливих слів.

### V. Причини повстання здрібнілих і пестливих слів.

При творбі здрібнілих і пестливих слів ствердили ми велику ролю чуттєвого чинника, що висувається на перший план. Є моменти в житті мови, коли здрібнілі слова опановують словника. Одначе є й мови, що майже не мають здрібнілих і пестливих слів. Залежить це від імпульсивности та інтенсивности чуттєвого життя народів, від удачі-темпераменту, чи він живий і чуттєвий, чи флегматичний і замкнений в собі, чи ідеалістичний, романтичний чи реалістичний, наставлений на матеріальну сторінку життя. До батька звернеться англієць що найбільше: *papa dear*, швед: *pappa lilla*, маляр: *édes atyám* (солодкий отець), *édes anyám* (солодка мати), навпаки; українєць: татку, татуську, татусю, татуню, татусеньку, татусечку, татунцю, батеньку, батечку, неньку, ненечку і т. д. Українська мова витворила найбільше здрібнілих і пестливих слів, бо це впливає із вдачі українця, що настроений поетично, романтично, любить музику, спів, далекий від матеріалістичного наставлення до життя й захоплюється чарівною красою природи.

### VI. Серед яких обставин повстають здрібнілі й пестливі слова.

Вкінці подамо обставини, що серед них повстають здрібнілі й пестливі слова. Годиться тут навести такі випадки: дитяча мова, відносини до жінок, пошана старших, родинні почування, мова любовних пісень і залюблених, народня творчість, народня мова, назви членів людського тіла, назви страв, відносини до звірят, ласкавість до хорих, ефемізм, красномовність і т. п.

1. Найбільше здрібнілих і пестливих слів витворило наше відношення до дітей, що створює настрій сердечности,

якої бракує у відношенні до старших. І цілком слушно, бо ці маленькі істоти дивляться на світ великими очима, не знають ще облуди й фальшу, відносяться до нас з повним довір'ям, тому й ми їм платимо за це широю сердечністю та любов'ю, а зміни в психічному змісті нашої мови до дітей — вимагають і різниці в формі мови, а звідси тільки крок до здрібнілих і пестливих слів.

І так повстали майже всі здрібнілі дієслова, бо всі вони відносяться до дитячої мови, як: істоньки, спатоньки і т. д., і т. д. А здрібнілі прикметники — це повна скаля ніжної пестливости від високого ступня пестливости (пор. наростки: -ечкий, -ючий, -ічкий, -юцький, -іцький, -оцький) через повноту прикмети (напр.: -іський, -юський) до пестливої досконалости (пор.: -ісічкий, -юсічкий) та інтенсивности чуття в найвищому ступні (пор.: -ісінький, -юсінький). Додаймо до цього ще й спеціальний наросток: -ісій, -усій, -юсій, що характеризує скріплене почуття мамусь до своїх потіх.

2. Ніжною сердечністю й широю любов'ю характеризується й наше відношення до жінок, головно до матері, дружини, сестри, й звідси то походять здрібнілі й пестливі слова, як: мамця, мамуся, мамуня, мамусечка, мамунечка, мамусенька, мамунця, мамунцуня і т. д., очевидно з відповідними прикметниками, як: любя, єдина, солоденька, найдорожча і т. д.

Здрібнілі до слова жінка — це жіночка, ну й відповідні до цього прикметники. Але тут більше вживається здрібнілих форм власного імени жінки, як напр.: Маруся, Марійка, Марічка, Маруська, Марійця, Марусенька і т. д.

А що до жінки загалом, то вже сам слов'янський наросток: (-ка, -чка, -ька) — це не тільки індивідуалізаційний жіночий наросток демінутивного походження, але й слідна тут різниця чуттєвого

відношення чоловіка до жінки: напр.: сусід — сусідка, в відмінненні до слова: сусіда; сусідонько — сусідонька і т. д.

3. Відносини до старших людей теж втворюють досить багато здрібнених слів, бо цим виявляємо ми не тільки пошану для старших від нас віком, але й милосердя для їх безрадності й безпомічності, напр.: бадічко, дядечко, дідусь, бабуся, тітка, тіточка, тітонька і т. д., і це діється навіть тоді, якщо вони й не наші кривні, пор. „Тополя“: „бабусечко, голубочко, скажи мені, ненько“.

4. Родинні почування втворюють довгий ряд здрібнених і пестливих слів на означення обопільних відносин між повсякчасними членами рідні.

Належать сюди: отець, що є здрібнене до первісного: \*otъ, яке повторюється в інд. tatā-s, гр. *táta*, лат. *tata*, гот. *atta*. А коли здрібненість слова отець (отъ-сь) затерлася, повстали: отчик, отченько, а далі: батько, батенько, батечко; татко, татусь, татусько, татусечка, татусенько і т. д.; мама — мамця, мамочка, мамусечка, мамусенька, мамунечка, мамунця, мамунця, мамунця і т. д.; від слова мати: матка, матінка, матіночка, матуся і т. д.; сестра — сестричка, сеструня, сеструся, сеструсечка, сеструнечка, сестриця; брат: братчик, братік, братик, братунчик, братусик, братусь, братунько; зятюк, зятунько; невісточка, невістонька; зовиця, зовичка; синок, синочок, синашко, синчик, синусько, синцько, синчик; сватунько; швагрюнко, швагрюнко; свашка, свашенька; а навіть: свекрушенька, свекрушка, свекрушечка, свекрівонька, свекровця, тещенька, тещечка, а також: тещенько, тещечко.

5. Мова залюблених аж роїться від здрібнених і пестливих слів. Вистачить переглянути любовні пісні й любовну лірику. За приклади тут не тяжко. На одне хіба тут треба звернути увагу, що в любовних розмовах сам-на-сам навіть здрібненості від таких слів, як малпа, слон, медвідь і т. п. не разять, бо ситуація оправдує життя таких здрібнених слів, як: малпочка, слоник, медведик, ластівочка, курочка, а навіть: моя ти дурна гусочка і т. д. без кінця й без міри.

6. У народній творчості (усній словесності) й народній мові — загалом — теж міститься невичерпне джерело всяких здрібнених і пестливих слів, бо ця народня творчість і мова пливе з серця, випливає з безпосереднього широго чуття<sup>1</sup>, тут співається й оповідається тоді, коли „серце повне“.

7. У дитячій мові треба теж шукати початків здрібнених і пестливих назв членів людського тіла. З дитячої мови перейшли ці назви до мови залюблених і до мови загалом, а стрінуть ці назви можна в народній усній словесності й любовних і приколоскових піснях. Кілька прикладів: головка, головочка, головонька; носик, носько, нонько; оченьки, оченята, очки, очка; брівки, бровенята; писько; ручки, руці, рученята, ручечки, рученьки; животик; ніжки, ніжечки, ніженьки, ноженята; вушка; борідка, борідочка; губки, губоньки, губочки; зубки, зубці, зубочки; язичок; устонька, усточка; пальчики; ротик; черевце, черевко.

8. Наші страви, що їх щодня споживаємо, теж називаємо здрібнено, щоб собі або дітям, хорим або гостям, що їх припрошуємо, додати апетиту. Участь у творчості цих здрібнених слів — як у більшій часті здрібнених слів загалом — беруть жінки, господині, мами, що дають і росолик, борщик, пиріжки, м'ясе, барабольку, морквочку, капусточку, пеструшечку до юшечки, хлібець, хлібчик або й булочку, опісля компотик, чайок, чайочок з цитринкою на обід, а на снідання кавунцю, квасю зо сметанкою, масельце, молочко, монцько, монько й інші присмаки, щоб тільки діти й гості їли й були веселі та здорові й вдоволені.

Часто їмо й шиночку, рідше рибку, рибочку, бо дорого, а ще рідше поживаємо по рибці винце, а за це багато людей ще тягне горілочку-дурівочку або потягає прямо з-під чопа свіженьке пиво.

(Кінець буде).

Яворів

І. Велигорський.

<sup>1</sup> Натомість „język ludzi cywilizowanych służy coraz bardziej do ukrywania skojarzonych z myślami uczuć“ — каже А. Гавровський у книжці п. в.: „Szkice językoznawcze“, стор 21.

## Український літературний наголос.

§ 63. Слів на *-ик* у нашій мові дуже багато, і то найрізніших типів. Щодо наголосу, то їх можна поділити на дві головні групи: 1. Слова на наголошене *-ик*, і 2. Слова на ненаголошене *-ик*.

1. Слова на наголошене *-ик* при відміні звичайно мають наголос усе на кінцевому складі. Тут буває п'ять головних груп:

а. Слова на чисте *-ик*, нерідко чужого походження: балік, гаплік, еретік, кагарлік, кімлік, молодік, мужик, патерік, патік, часнік, язик і ін.

Стародавня вимова ер'етік тепер уже в літературній мові не вживана. Слово яз'ік, що вдавнину мало наголос нерухомий, тепер має його все на кінці: язика, язю.

Слова: індік, калмік і черевік, як слова чужого походження, мають при відміні наголос сталий, цебто завжди на тім самім складі: індіка, всі калміки і т. д.

б. Йменники на *-ер-ик*, що повстають від числівників: четверік, п'ятерік, шестерік, семерік, вісьмерік, дев'ятерік, десятерік і т. д.

в. Слова на *-ов-ик*, що визначають діячів і часто творяться від прикметників на *-ов-ий*, з якими вони мають одне значення, § 179: більшовік, біржовік, гумовік, дріжджовік, кадровік, кочовік, лейстровік, лісовік, масовік, меншовік, пайовік, паровік, передовік, поштовік, ройовік, січовік, степовік, харчовік, чиншовік і т. ін.

г. Слова на *-н-ик*, що визначають назви професії та помешкань, або слова збірного значення, і що звичайно повстають від іменників:

бабійк, березійк, боржнік, виробнік, візійк, гірнійк, голубнійк, довшнійк, квітнійк, кіснійк, коліснійк, курійк, медявійк, можнійк, молодійк, парнійк, пірнійк (пенал), побережнійк, погрібійк, пововнійк, помічнійк, правнійк, представнійк, призовнійк, провіднійк, решітнійк, різнійк, рільнійк, рущійк, сальнійк, святийк, сіннійк, сірнійк, скарбійк, словнійк, стільнійк, фальшвійк, хіднійк, хмельнійк, холоднійк, дівнійк, чагарнійк, череднійк, шкірнійк, ягіднійк, ялівнійк і т. ін.

д. Слова на *-ів-н-ик*, що походять від дієслів на *-увати*, *-ювати*, і визначають головню заняття: будівнійк, бунтівнійк,

вартівнійк, гартівнійк, гарцівнійк, гуртівнійк, керівнійк, маківнійк, мандрівнійк, медівнійк, працівнійк, птахівнійк, рахівнійк, речівнійк, рисівнійк, ритівнійк, рятівнійк, садівнійк, танцівнійк, трудівнійк, чарівнійк, чатівнійк і т. ін.

Усі ці слова при відміні мають наголос завжди на складі кінцевому, виключаючи слова кіснійк, що має наголос сталий: без кіснійка, всі кіснійки і т. ін. У кличному відмінкові цих слів наголос завжди на третьому складі від кінця, за § 115: робітнійк — мій робітнику, мандрівнику й т. ін.

2. Слова, що не приймають наголосу на кінцеве *-ик*, мають його на передостаннім складі, а при відміні слова наголос позостається нерухомий на тім самім складі в однині й множині. Сюди належать оці три групи слів:

а. Слова на *-ик*, що повстають найчастіш від імен: глечік, гудзік, історік, кавуннік, католік, лірник, піщик, покажчик і т. ін.

Тепер у літературній вимові прийнято казати католік, але в східньоукраїнських говорах часто ще й давня форма католік, з католіка, всі католіки.

б. Дуже багато йменників на *-ик* не мають кінцевого наголосу; це слова на складене зкінчення *-н-ик*, *-аль-н-ик*, *-іль-н-ик*, *-ен-ик*, *-ян-ик*, *-іт-ник*, *-ов-ник* і т. ін., або слова з приставкою. Походять ці слова від іменників (від основи родового множини), чи від прикметників, часто від дієприкметників (слова на *-ник*). Напр.:

бойовнійк, варешік, власнік, войовнійк, грабіжнійк, грішнійк, деннійк, довідаійк, доквзнійк, доповіднійк, дораднійк, дослдіяійк, дотепнійк, жертвонійк, забійнійк, завнойовнійк, законнійк, вступнійк, збрівнійк, зверхнійк, здобичнійк, знаменнійк, зраднійк, іменнійк, кабашнійк, ключнійк, квіжнійк, мелянійк, меснійк, мірошнійк, множнійк, молитовнійк, молотальнійк, молотнійк, молотчийк, мрійнійк, наміснійк, ваміснійк, нападнійк, напаснійк, невільнійк, обіжнійк, облєснійк, облєжнійк, обманнійк, оклячнійк, олійнійк, осовнійк, папівнійк, перевізнійк, перекладнійк, підручнійк, пірнійк, подєвнійк, покійнійк, полальнійк, полковнійк, половеційк, полотнянійк, пред'явнійк, прийменнійк, прикметнійк, прислівнійк, прихильнійк, провіянійк, раднійк, рєчнійк, рибнійк, робітнійк, ровєснійк, розмовнійк, розпуснійк, свящєяійк, сибірнійк, смітнійк, спільнійк,

стражник, субтїник, сухтїник, убійник, учасник, химерник, шкўрник і т. ін.

Як бачимо, всі ці слова мають наголос на передостаннім складі, крім слів: горобхвняник, кáпосник, мученик, що заховують наголос іменника, від якого повстали.

Багато з цих слів на *-ник* творяться від дієприкметників чи прикметників на *-ий*, заховуючи їхній наголос і значення (§ 254): вареній — варєник, подєний — подєнник, бездїтний — бездїтник, власний — власник, голосний — голосник, ручний — рушник, священїй — священїк і т. ін.

Вдавнину панувала вимова: ученик, тепер за російським впливом не рідко вимовляють ученик, але в літературній мові панує форма *учень*.

Слова на *-овник* справила мають сталий наголос на передостанньому складі, хоч тепер не рідка й вимова бойовник, войовник, а при відміні наголос падає на останній склад. Від слова жертва маємо ще жєртвовник, хоч справила жєртвотвник, або й жєртвїтник.

Часом вимовляють робїтник, смїтник, а при відміні їх наголос на кінці: зо смїтника, всі робїтники.

в. Здрібнілі та пестливі форми на *-ик* мають сталий наголос на корінному складі, див. § 99: дощик, волик, пєсик.

Чуд. Н. З. 1355 р. дає цікавий й цїний матеріал для вивчення вимови слів на *-ик* в XIV в. Матеріал цей показує, що вимова ця мало різнилася від сучасної. Напр: Андровика, беззаконникъ, беззаконники, бєшїнника, блудник, винограднику, валюблєвика, грѣшник, грѣшника, гєстїннику, єретїкъ, єретика, жєртвєшник, жєртвєшника, жєртвєшники, закливалникъ, законник, законника, законници, застоупника, зашїтник, ябавника, избранїк, испїтник, істочник, істочника, істочници, камыка, камыци, квасникоу, клеветник, клеветника, клеветници, книжник, книжником, книжници, конникъ, кораблєшникомъ, лємєвник, любонїк, любовника, молєбник, наємници, народника, наслѣдника, наслѣдникомъ, наставники, началникъ, началника, птїяжником, поборник, покловници, праведника, праведници, прадзник, прадзника, пранїк, престоупник, престоупника, приставники, причастникомъ, проповѣдник, разбїйник, разбїйника, ратникъ, ропотници, свадници, свѣтїльник, свѣшник, сдѣльник, сѣтник, о сѣтницѣ, сплємєнникъ, сребрєвїк, сродник, стовачалник, супєрник, супєрникомъ, тмєшник, оугѣдници, оуанїкъ, оуанникомъ, ученици, хїщник, хїщникомъ, язѣкъ, язѣка, язѣкоу, язѣкомъ, язѣци, язѣки, язѣчник і т. ін.

Чисто українські пам'ятники XVI-XVIII віків подають багато цікавих старих наших форм, відмінних від вимови сучасної, але такої, що живе ще в українських говорах. Напр.: єретик, ненавєшник, католик, жєртвєшник, жєртвєшникъ, ученик, молитвєшник, законник, довжвик, клирик і т. ін.

Так, ув Остр. Зб. 1588 р. маємо: будовникъ, єретїкъ, єретика, єретикѣ, єретиковє, істочникъ, наставникъ, ненавєшника, празник, проводника, разбїйникъ, ручник, ученик, ученика, ученици, учениковъ, учасником. Словн. Л. З. 1596 р.: бєтвотвник, каѣолїкъ, черєвїки, чаровникъ, язѣки, язѣков, язѣках. Стр. Сл. 1604 р.: дѣствєшника, жєртвоникъ, жєртвєшникъ, жєртвоника, жєртвєшнику, жєртвоником (Московський Служєб. 1656 р.: жєртвєшникъ, -ка, -ку), иноплємєшникъ, наставник, ученика, ученикомъ (Моск. Сл. 1656 р.: ученикъ, ученика). Стр. Тр. 1606 р.: жєртвоникъ. Учт. Єв. 1606 р.: ученикъ (1569 р.: ученикъ). Київ. Час. 1626 р.: беззаконникъ, втѣршникъ, молитвєшникъ, молитвєшники, ученик. Ап. 1630 і 1639 р.: блудникъ, законникъ, клеветником, клеветници, клеветници, посланник, ученикъ, ученика, ученици, шєптвники, язѣком (в Ап. 1574 р.: блудникъ, законник, клеветникомъ, клеветници, ученикъ, ученика, ученици). Київ. Трїодъ 1631 р.: жєртвєшникъ, клирїци, ученикъ, язѣку. Львів. Єв. 1644 р.: должника, должниковъ, законникомъ, сребрєшника, сребрєшники, ученикъ, -ка, -ку, -ци. Кл. Раз. 1665 р.: законник. „Отче Наш“ 1709 р.: должник, должником. Супр. Словн. 1722 р.: блудникъ, грамотийкъ, жєртвоникъ, законникъ, иконникъ, иноплємєшникъ, каѣолїкъ, клеветникъ, клирикъ, молитвєшникъ, палїчникъ.

Трохи ще прикладів із вимови наших письменників. „Енеїда“ 1809 р.: Єретїк, католик. „Кобзар“ Шевченка: дуднику, католик, кісївки, лїрники, мєстник, мужик, невїльники, рушники. Ч. Р. 1857 р.: бошїк, варєників, мужкї, вїмовникѣ, вїмовником, кавєрєшники, католикѣ, католикѣ, пєсїчника, полковники, рушником, сѣтник, сѣтники, до тайника, характерника, чарівник, шлика, язїка, язїку, язїком, N<sup>3</sup> язїки. М. Вовчок: рушники. „Пав Тад.“ Рильського: бєсїдники, язѣка; „Гомїя“: вєршники. „Дон Хуан“ Черкасенка: єретїк, єретиків.

Письменники галицькі: Франко, З верш.: язїки. См.-Ст. Гр.: ученик. Чит. Барв.: довжвиків, робїтник, стражник, ученик, учеником. Рудов.: жєртвїтник, ученики, учениками. Етн. Зб. VI: язїком, язїки.

§ 64. Слова на *-ина*, *-овина*, що повстають від якісних прикметників і визначають абстрактні розуміння, найчастіше — міри, мають рухомий наочний наголос: будучина, величина, височина, вишина, вузина, гладина, глибина, глушина, гушина, давнина, далечина, дешєвина, дивина, довжина, зайвина, мїлина, низина, новина, площина, рївина, рїдина, сивина, сировина, смїховина, старовина, старшина, страховина, товщи-

на, трасовина, цілина, чужина, ширина, широчина і т. ін.

Так само: одина, двоїна, множина; назви деяких рослин та їх продуктів: бузина, дробина, дичина, лісовина, садovina, ярина.

На слова на *-ина* впливають слова на *-ина* § 21, і навпаки, через що повстають дублети: гушавина, страховина, площина і т. ін.

§ 65. Слова на *-ир* мають рухомий наголос на кінці: багати́р, муги́р, поводи́р, проводи́р, пузи́р, пусти́р, пухи́р, упи́р і т. ін. Так само й слова чужого походження: манасти́р, псалти́р. При відмінюванні всі ці слова мають наконечний наголос: багати́ря, поводи́рем, пухи́рі і т. ін. Слова ко́зир, па́стир мають наголос нерухомий, але: кози́рний.

Нов. Зав. 1355 р.: пасти́ръ 167. Час. 1626 р.: пасти́ра, пасти́ру, пасти́рів. Ап. 1630 р.: пасти́рю. Бв. 1644 р.: пасти́ріє. Сл. 1722 р. пасти́ръ. Шевч.: псалти́р, псалти́рі. Кул. Ч. Р.: манасти́р, манасти́ря, манасти́рем, в манасти́рєві, поводи́ря, пусти́рем. М. Вовч.: багати́р. Рудов.: пасти́рі.

§ 66. Слова на *-ич* у назвах самців мають наголос усе наконечний: дрохви́ч, пави́ч, так само пани́ч. При відміні наголос тримається кінця: павича́, пани́чі і т. д. Так само: мого́рич, терли́ч.

Інші слова на *-ич* мають нерухомий наголос на передостанньому складі: ді́дич, погони́ч, роди́ч, шляхти́ч, погони́чем і т. д. Пор. § 38.

§ 67. Слова на *-іж* мають наголос на кінцевому складі: грабі́ж, карті́ж, краді́ж, круті́ж, лупі́ж, паді́ж, платі́ж, праві́ж, рубі́ж, свербі́ж. При відміні цих слів наголос усе позостається на складі кінцевому. Тільки слово мо́лоді́ж має нерухомий наголос все на початковому складі, але російське молоді́ж свідчить, що форма мо́лодіж — нова.

Наше *-іж* повстало з давнього *-єж*, що все було наголошене. Нов. Зав. 1355 р.: мяте́жь 666. 726, мяте́жа 133, мяте́жи 23. Страт. Тр. 1606 р.: мяте́жь 286. Уч. Бв. 1606 р.: паде́жа 126. Кни́в. Час. 1626 р.: мяте́жа 2036, 286. Ап. 1630 і 1639 р.: мяте́жа 42. Супр. Сл. 1722 р.: мяте́жь 14, паде́жь 166.

§ 68. Слова на *-ій*, щодо їхнього наголосу, можна поділити на дві групи.

1. Виконавця якоїсь чинности в українській мові дуже часто зазначаємо наголошеним закінченням *-ій*, що додаєть-

ся просто до кореня. Це *-ій* приймає наголос завжди на себе. Таких слів дуже багато в нашій мові, і багато з них стали в нас за прізвища. Ось трохи цих слів: бабі́й, багаті́й, багрі́й, балакла́й, вереді́й, верті́й, воді́й, возі́й, гострі́й, грамоті́й, губрі́й, гудзі́й, дері́й, драпі́й, жереті́й, жлукті́й, заведі́й, задері́й, козі́й, колі́й, колоді́й, коші́й, краді́й, круті́й, курі́й, ласі́й, лупі́й, мазі́й, місі́й, нетерпі́й, носі́й, палі́й, плаксі́й, просі́й, пузі́й, пусти́й, скупі́й, смолі́й, солопі́й, сопі́й, стогні́й, стри́жій, торбі́й, торохті́й, турі́й, тухті́й, хвалі́й, ході́й, чорні́й, щепі́й і т. ін.

Назви рослин: гусі́й, дереві́й, жабрі́й, миті́й, пирі́й, рижі́й.

Останніми часами на зразок цих слів утворено новотвір: руші́й (рос. двига-тель).

Усі ці слова при відміні їх мають наголос на складі кінцевому: бабі́єм, палі́я, пузі́ і т. ін.

2. До другої групи слів на *-ій* відносяться такі, що в них наголос нерухомий, цебто при зміні слова позостається на тому самому складі. Сюди належать:

а. Слова, що мають *-ій* корінне, звичайно слова приставкові з наголосом на цьому *-ій*: бі́й, забі́й, забі́ю, заві́й, засті́й, засті́ю, крі́й, напі́й, наві́й, перекры́й, перепі́й, пові́й, повбі́ю і т. ін.

б. Звичайно вимовляємо: спóкі́й — спокі́ю, супóкі́й — супокі́ю, непóкі́й — непокі́ю, невпóкі́й (хоч вимовляють і: спокі́й, супокі́й, непокі́й, невпокі́й), § 81<sup>7</sup>. На кімнату кажемо: покі́й, передпокі́й. Але при відміні наголос у всіх цих словах переходить на склад *-ко-*: спокі́ю, спокі́єм, в спокі́ї, супокі́ві, невпокі́єм і т. д., цебто ідемо за прикладом а. В Галичині звичайно: спокі́й, спокі́ю і т. д.

в. Хресні ймення: Андри́й, Горді́й, Корні́й, Матві́й, Мусі́й, Олексі́й, Сергі́й, — усі ці слова при відміні їх мають наголос сталий: Сергі́я, Сергі́єм, Корні́єві і т. ін., хоч у живій вимові наголос часто переходить у них і на склад кінцевий.

г. Слова на ненаголошене *-ій* звичайно мають наголос сталий: віри́й, вірі́ю, Григорі́й, на обрі́ї і т. ін.

Ось трохи матеріалу з пам'яток ЧНЗ 1355 р.: враві́ю, в гно́ї, жребі́й, на Мате́ю, покі́й, по-



ко́я, в поко́н, оубо́й. Остр. Зб. 1588 р.: поко́й, поко́ю. Словя. Л. З. 1596 р.: по́кой. Київ Час. 1626 р.: поко́й. Учит. Бв. 1637 р.: поко́й. Кл. Роз. 1665 р.: поко́й.

Шевч.: поко́ю. Ч. Р. Кул.: Ба́тий, ро́вм, споко́ю; Кул., Іов: впо́кій. Л. Укр.: Ліс. Пісня: споко́й. Рильс.: П. Тад.: віри́й, напі́й, напо́ю, невпо́кій, в неспоко́ї, по́кій, поко́ю, по поко́ю, споко́й, споко́ю, в споко́ї, супо́кій, у супоко́ї; „13. весна“, „Гомів“: супо́кій. Черк. Д. Х.: споко́й. Тич. „Зол. Гом.“: споко́й.

У галицьких письменників і тут маємо трохи іншу вимову. Фр. З верш.: споко́й, супо́кій. Маковей: Реву́: споко́й. Лепк. З гл. д.: споко́й, вері́й. Чит. Барв.: споко́й, супо́кій. См.-Ст. Гр.: по́кій, споко́й, олі́й, супо́кій. Підг. Мати: бурлі́й. Етв. Зб. VI: по́кій, до поко́ю, споко́й.

§ 69. Слова на *-інь* мають усе наконечний наголос по всіх формах: бистрі́нь, величі́нь, височі́нь, глибочі́нь, далечі́нь, теплі́нь, широчі́нь, в широчі́ні.

§ 70. Слова на *-ко*, що не мають уже вираженого зменшеного характеру, мають наголос на кінцевому складі. Сюди належать групи:

а. Слова, що визначають носія певної чинності чи властивості: будько́, глушко́, крутько́, страшко́, хапко́, хвалько́, чванько́.

б. Назви собак: білко́, бровко́, лапко́, рудько́, рячко́, сірко́.

в. Особові назви, осіб, що втратили свій пестливий характер: Грицько́, Зінько́, Іа́чко, Левко́, Па́нько, Ра́дько, Сенько́, Сомко́, Стасько́, Стецько́, Харко́, Юрко́, Яцько́. Літературна форма за грецьким Ма́рко, але народня Марко́.

Так само вимовляємо Франко́, як українізовану форму (не українізована форма була б Фра́нко).

г. Так само мають *-ко* інші ймення, що не мають характеру зменшеності: бузько́, братко́, ватажко́, котко́, молочко́, тезко́. Коли вимовляємо з підкресленою пестливістю й зменшеністю, тоді наголос мусить перейти, за загальним законом (§ 99), на склад корінний: бра́тко, вата́жко, ко́тко.

д. Деякі слова на *-ко* віддавна мають накорінний наголос: ба́тько, ді́дко, дя́дко, ле́мко, бо́йко.

е. Всі слова на *-ко*, коли з'єднуються з приставкою, конче переносять свій наголос на склад корінний: будько́ — забудько́, знайко́ — незнайко́, всезнайко́, крутько́ — викрутько́, безлюдько́, без-

па́лько, безпа́тько, безсо́нько, безха́тько, безшта́нько, вига́дько, завидько, переки́дько, покідько, пора́дько, прихो́дько, уга́дько і т. ін., див. § 81.

в. Усі слова на *-ко* при відмінюванні їх мають наголос на складі кінцевому: хапка́, чванько́м, Грицька́м і т. д.; але в зовньому однини наголос переходить конче на склад корінний (§ 115): Юрку́, Стецьку́, хва́лку. Так само: ба́тько, дя́дко мають у множині наконечний наголос: ба́тькі, дя́дка́м.

Нов. Зав. 1355 р.: Ма́рко 86, Ма́рка 166. Ап. 1630, 1639 р., Тр. 1631 р., Єв. 1637 р. — Ма́рко, Ма́рка. Шевч.: Ма́рко, ба́тьку, ба́тькові, ба́тькі, дя́чки. Кул. Ч. Р.: ба́тько, ба́тька, ба́тькі, -ків, бровка́, вата́жко, ді́дко, лапко́, Сомко́, Сомка́, Сомкові́. В Галичині часто ба́тько.

§ 71. Слова на *-ло* чи *-ло* часом мають наголос на кінці: весло́, джерело́, ду́пло, жа́ло, житло́, крило́, кубло́, му́рло, помело́, ра́кло, реме́сло (звідси й реме́ство), село́, сі́дло, срі́бло (часом: срі́бло), чересло́, число́ і т. ін. Про слова з ненаголошенням *-ло* див. § 32.

При відміні ці слова мають наголос ув однині на кінцевому складі, а в множині — на корінному: з весла́ — всі ве́сла і т. д., див. § 149.

„Отче Наш“ 1709 р.: число́. „Кобв.“: село́. Ч. Р. Кул.: в джерелі́, з сі́дла, срі́бло. Лепк. З гл.: же́рело. Західноукраїнське діло по пам'ятках відоме вже в XVIII-го ст.

§ 72. Йменники на *-ня* з попередньою приголосною збірною (згирдливо-го) значення осіб завжди мають рухомий наконечний наголос: бося́чнй, курку́льнй, офіце́рнй, соба́чнй, солда́тнй, чорти́нй і т. ін., так само: поро́хнй.

Такий самий наголос мають і йменники збірного дієслівного значення: гавко́ннй, доро́жнй, ко́лотнй, ляско́тнй, мету́шнй, платі́ннй, реготі́ннй, рипоті́ннй, ріді́ннй, різі́ннй, скла́днй і т. ін.

Те саме в іменників числівникового походження: дві́йннй, трі́йннй, п'яте́рнй, шесте́рнй.

§ 73. Віддієслівні дво- та трискладові безприставкові слова на *-ття* мають рухомий наголос по всіх формах на кінці: биття́, буття́, вау́ття, виття́, влиття́, вчиття́, гниття́, дуття́, жаття́, життя́, знаття́, кляття́, криття́, лиття́, пиття́, псуття́, риття́, тертя́, чуття́, шиття́ й т. ін. Трискладові (повноголосні): бороття́, во-

роття, колоття, молоття, полоття; так само: живоття, каяття, учиття й т. ін.

Приймаючи приставку, віддієслівні слова на *-ття* наголосу не міняють, цебто мають його таки на кінцівці: побиття, забуття, здобуття, набуття, обуття, прибуття, пробуття, повиття, зужиття, надужиття, пережиття, пожиття, прожиття, спожиття, визнаття, передзнаття, узуття, відкриття, накриття, покриття, пролиття, зайняття, заняття, підняття, прийняття, підпертя, випиття, зіпсуття, відчуття, спочуття, почуття, прочуття, пошиття і т. ін.

Тільки під впливом церковних: понятіє, проклятіє, расп'ятіє закоринився в нас наголос: поняття, прокляття, расп'яття (§ 48). Словники подають іще заповзяття, хоч ліпше заповзяття.

Коли слово на *-ття* не віддієслівне, то воно має наголос на складі передостанньому: жм'уття, запліття, квіття, поліття, проміття, пруття, розвор'оття, цебто за § 48. Тільки: пуття, але з приставкою: розпуття; звичайно сміття, але не рідке й сміття.

В старій українській мові слова на *-тіє* завжди зберігали наголос свого дієслова, цебто мали його на корінному складі. Так, в Острівському Збірнику 1588-го р. маємо: б'їтіє, ж'їтіє. В Стратинському Службнику 1604 р.: б'їтіє, б'їтіє, ж'їтіє, ж'їтіє, в ж'їтіє, неб'їтіє, пож'їтіє.

Але наконечний наголос у цих словах відомий уже з пам'яток XVI-го віку; так, у Словнику Л. Зизанія 1596 р. знаходимо: б'їтіє 36, в'їр'їтіє 146, в'їт'їє 166, ж'їтіє 13, ваб'їт'їє 16, ваб'їт'їє 276, ом'їт'їє 35, поб'їт'їє 326, поб'їт'їє 34, пожер'їє 24, пок'їт'їє 326, при'їт'їє 9, до при'їт'їє 46 і т. ін.

Словник П. Берияди 1627 р.: б'їт'їє, в'їт'їє, зач'їт'їє, на'їт'їє, ва'їт'їє, на'їт'їє, пер'їт'їє і т. ін.

§ 74. Іменники на *-ук*, *-юк* мають наголос на кінцевому складі, а при відміні — наголос рухомий на кінці слова: байстр'юк, близн'юк, бурд'юк, вісл'юк, гайд'юк, зведен'юк, кабл'юк, капш'юк, кар'юк, клоб'юк, орл'юк, ост'юк, пав'юк, пац'юк, поліщ'юк, рунд'юк, сел'юк, серд'юк, сюрт'юк, тетер'юк, шевч'юк і т. ін.

Так само й прізвища: Оніщ'юк, Павл'юк, Іван'юк, Шевч'юк і т. ін.

Серед слів на *-ук*, як бачимо, багато слів турецько-татарських, див. § 317.

§ 75. Іменники на *-ун* завжди мають рухомий наголос усе на кінцевому складі:

біг'ун, бур'ун, гал'ун, двиг'ун, дер'ун, джиг'ун, жер'ун, жир'ун, кав'ун, капл'ун, коверз'ун, ковт'ун, лепт'ун, літ'ун, морг'ун, опік'ун, регот'ун, свист'ун, таб'ун, тют'ун, цвірк'ун, чав'ун, чакл'ун, шпиг'ун і т. ін.

Слово пер'ун, як чуже, має наголос нерухомий: без пер'уна, всі пер'уни.

§ 76. Імен на *-ур*, *-тур* з рухомим наголосом небагато: дівч'ур, жаб'ур, капт'ур, міх'ур, очк'ур, пічк'ур, піх'ур, хапт'ур. Подвійний наголос: капт'ур. Слова на *-ур* з нерухомим наголосом див. § 44.

§ 77. Слова на *-ух*, *-юх* з наголосом рухомим: лоп'ух, лін'ух, леж'ух, мерзл'ух, мак'ух, паст'ух, спл'ух, кварт'ух, циб'ух. Тільки кож'ух має наголос нерухомий: без кож'уха, всі кож'ухи.

§ 78. Слова на *-це*, що не мають пестливого відтінку, але тільки здрібнілий, мають наголос наконечний: вільц'є, гильц'є, деревц'є, долітц'є, жальц'є, кільц'є, колісц'є, копитц'є, крильц'є, м'ясц'є, писемц'є, пірц'є, пузц'є, решітц'є, сальц'є, сильц'є, сільц'є, слівц'є, тільц'є, яйц'є. Див. § 100.

§ 79. Іменники на *-чук* завжди мають наконечний наголос і при відміні, як і слова на *-ук* § 74. Сюди належать і прізвища на *-чук*: бондарч'ук, бунч'ук, ведмедч'ук, канч'ук, ковальч'ук, пинч'ук, кравч'ук, кухарч'ук, литвинч'ук, мірч'ук, радч'ук, всі римарчуки і т. ін.

§ 80. Назви занять на *-яр* (*-ляр*, *-няр*, *-тяр*) завжди мають наголос наконечний, напр.: арф'яр, бджол'яр, вапн'яр, весл'яр, вугл'яр, газет'яр, гандл'яр, глиняр, голяр, гусл'яр, дрот'яр, каменяр, карт'яр, комин'яр, маляр, мебл'яр, нафт'яр, повіст'яр, сект'яр, сідл'яр, скляр, смоляр, цегл'яр, школяр і т. ін.

Відмінюються ці слова за мішаною відміною, а наголос усе на кінцевому складі:

Однина:	Множина:
1. голяр	голярі
2. голярá	голярів
3. голярéві	голярám
5. голярé	голярі
6. голярém	голярáми
7. в голярí	в голярáх.

Як бачимо, слова на *-яр* мають наголос такий, як і слова на *-ар* найчастішої групи, див. § 56<sup>1</sup>.

Слова муляр, столяр і тесляр звичай-

но йдуть за цією групою: муляр, столяр, тесляр, але часто мають у однині незмінний накорінний наголос: тесляр, стобляра, муляром, але в множині й їхній

наголос усе на закінченні: столярі, мулярів і т. д.

Слова: бакаляр, ювіляр, як чужі, мають наголос нерухомий. Іван Огієнко.

## Українська граматична термінологія в Галичині в половині XIX сторіччя.

Досліджуючи цікавий і важний перемиський альманах із половини XIX сторіччя п. н. „Льввакъ зъ надъ Сяна“,<sup>1</sup> натрапив я на дві статті, що складають науково-публіцистичну частину цього альманаха. Обидві статті заторкують дуже актуальну тоді тему галицько-українського суспільства, а саме справу літературної мови, правопису й граматики, чи має це бути чисто народна мова, чи в додатком церковно-слов'янської, звідкіль учитись цієї мови, якої граматики триматись, який має бути правопис і т. п.

Обидва автори боронять народню мову в літературі, вони люблять її й високо шанують, вони захоплюються нею й завзято поборюють прихильників церк.-слов'янської мови. Ці автори — це Богдан Леонтович, що написав статтю: „Колька слѡвъ о формахъ нашего языка и писовнѣ“ та о. Йосип Лозинський, видатний грамастик і публіцист, що помістив у „Льввак-у“ цікаву й талановито написану статтю: „Вытяги зъ рукопису „Критика“.“<sup>2</sup>

А все таки ці ідейні діячі й захоплені оборонці української народної мови не в силі визволитись відразу від кайданів традиційної книжної мови з двома її небезпечними гачками, цебто старослов'янською й російською мовою, що засмічу-

вали тодішню галицьку літературну мову й творили разом жахливу мішанину. Видно це в деяких їх словах, формах, а найбільш у граматичній термінології, що її вживав головним чином Богдан Леонтович.

Нас дуже дивує те, що ця термінологія майже в цілості взята з російської мови, але в цьому не можемо обвинувачувати тільки цих двох авторів. Бо тоді не було ще в нас оригінального, свого власного граматичного словництва, а були тільки поодинокі, здебільш випадкові слова-терміни, що творились на грані першої й другої половини XIX сторіччя. Автор першої більшої друкованої граматики української мови о. Йосип Левицький<sup>3</sup> узяв граматичну термінологію живцем із російської мови, а саме з грамастик Паппе й Пухмавра<sup>4</sup>. І в наших авторів в теж російська граматична термінологія, майже така сама, як у Й. Левицького, але в теж уже маленькі, неспіливі спроби творити свої, українські граматичні назви, як ось: первеньственний = первісний, походжайший = похідний (стр. 43), але обидва вони невдатні. Інші граматичні терміни чисто російські, а саме: единственное число 45<sup>5</sup> — однина; множественное число 46 — множина; средній (рід) 65 — середній; самогласна — голосівка; голосний (звук) до віийн називали „самозвук“, по-російськи „гласная“; согласна 36, 41 — шелестівка, приголосний, співзвук; имена прилагательни 65 — прикметники; спряженіє 47 — відміна дієслів; проф. Тимченко називав це „спрягання“; склоненіє 47 — відміна іменників, схиляннє (проф.

<sup>1</sup> Повний його наголовок такий: Льввакъ зъ надъ Сяна, изданъ Семинаристами Перемьскими въ ползу Дому Народного. Въ Перемьшли, въ Книгопечатни соборной рускои Капитулы 1852, стр. 8 неч. + X + 110. — Оцінку цього альманаха подав я в статті „Перший альманах перемських богословів“, що вийшла відбиткою з „Ювілейного Альманаха українських католицьких богословів Перемської Єпархії“ в Переміші 1937.

<sup>2</sup> Про о. Йос. Лозинського, як палкого оборонця народної мови в укр.-галицькому письменстві, постаравсь незадовго написати окремо. Про його спроби оживляти літературну мову й розвивати її писав я в статті п. я.: „Неологізми Йосипа Лозинського в половині XIX сторіччя“. „Рідна мова“ 1937, стр. 401-410.

<sup>3</sup> Joseph Lewicki: Grammatik der ruthenischen oder klein-russischen Sprache in Galizien. Przemyśl, 1834.

<sup>4</sup> О. Маковой: Три руські граматики. Львів, 1903, ст. 24, 25.

<sup>5</sup> Цифрами означую сторінки „Льввака“.

Тимченко; дѣпричастіє, причастіє 43 — дѣприкметник, причасник.

Історичний розвиток української граматичної термінології до передвоєнних часів добре нам відомий, бо його докладно прослідив проф. І. Огівенко у праці: „Історичний словник української граматичної термінології<sup>1</sup>, і звідсіль довідуємось, як дуже важко й спроквола творили її.

Порівнюючи граматичні терміни різних авторів, бачимо, що в половині XIX сторіччя не було в нас кращів граматичних назв, тому теж обидва автори, що виступають у „Лѣрвак-у“, не мали їх звідки ваяти, а самі створити кращі не зміли, чи не хотіли за це братись.

Назви „самогласна“, що приходиться у „Лѣрвак-у“, вжито вперше в Перемишлі

в 1845 р.<sup>2</sup> (на лад польського „samogloska“). „Время минувше“ (47) виступає вперше в граматиці Я. Головацького в 1849 р.<sup>3</sup>, хоч уже в 1653 р. в „Лексикон-і славеноросск-ім“ Памви Беринди знаходимо зовсім правильний термін „час минулий“. Йосип Левицький у 1834 р. подав російську назву „время прошедшее“. На означення прикметника вживали в нас аж до 1862/63 р. російської назви „имя прилагательное“, далі від 1864-1893 слова „приложник“<sup>4</sup>, і тільки проф. Степан Смаль Стоцький склав терміна „прикметник“. Кроком назад треба назвати вживання назви „средній“, бо всі галицькі граматики подають тільки термін „середній“<sup>5</sup>.

Перемишль.

Євген Грицак.

<sup>2</sup> У книжці „Букварь вародного руского языка“, Перемишль, 1845.

<sup>3</sup> Проф. І. Огівенко: цит. тв. стр. 56.

<sup>4</sup> Там само стр. 75.

<sup>5</sup> Там само стр. 76.

<sup>1</sup> „Записки Українського Наукового Товариства в Києві“. Книга IV. Київ, 1909, стр. 49-89.

### З історії українського віршування.

На сході слов'янства Україна перша пізнала мистецтво віршування й перша тут стала писати віршами десь із XVI-го віку. Скоро по тому українці занесли своє нове мистецтво в Москву, де воно незабаром усім припало до вподоби. Українці щиро працювали над підвищенням російської культури, пильно вчилися російської мови та московської вимови мови церковнослов'янської. Вчилися, але сліди їхнього походження з України таки полишилися в їхніх писаннях на ціле життя.

Українці позоставили в тодішній літературі чимало різних віршів, що їх пильно виправляли чисті москвини на своє. Виправляли, але всього виправити не могли, й по деяких українізмах ми судимо про автора цих віршів.

В тогочасній Україні сильно поширена була звичка додавати різні вірші до своїх книжок. Цю звичку занесено й до Москви.

В 1681-м році, за царя Хведора Олексівича й патріярха Якіма, видано в Московській друкарні „Історію или повѣсть святаго и преподобнаго отца на-

шего Іоанна иже от Дамаска, о преподобномъ отцѣ Варлаамѣ пустынножители, и о Іосафѣ царѣ Індійстѣмъ“. Книга in f<sup>o</sup>, на 215 карток. Історія прикрашена розкішними мідо- й дереворитами добре відомого Симона Ушакова.

Книжку цю видавали безумовно українці, про що свідчить загальний вигляд її. Українці ж умістили на початку книжки й на кінці її гарні вірші, присвячені св. Іосафові, а це робить цю Історію пам'яткою й української культури.

На початку книжки, на л. 1-4 вміщено: „Стіси красогласніи въ похвалу преподобнаго отца нашего Іосафа царя індійскаго“. По цьому на дальших 3 ст. вміщено віршоване „Предисловіє къ читателю“. А на самім кінці книжки, на л.л. 214-215 читаємо віршовану: „Молитву св. Іосафа, въ пустыню входяща“.

Ось на зразок ці вірші (до Читача):

Благо есть книги святыя читати,  
и полезная от нихъ собирать;  
Та бо Богови жити наставляють,  
добродѣтелемъ удобъ научають.

Переглядаючи пильніше ці вірші, бачимо, що їх писав справді українець. Про

це нам свідчить аналіза рим. І справді:

1. В римах часом *ъ* треба читати як *i*, цебто по-українському. Так, у нашій Історії 1681 р. римуються: всевелика-человѣка 1, во велицѣ-человѣцѣ 2, параклите-свѣте 214. Так писати міг тільки українець!

2. Українець у вимові не робив різниці поміж буквами *ы-и*, а тому й рими виходили такі: быти — явити 16, смирися — попрыся 26, быти — жити 4, украсити — быти 4, жити — быти 214, палаты — обитати 2146, звѣри — мѣры 215. Москвин так не римував би!

3. Не раз автор віршів уживав в римах своїх українських наголосів. Легко виправити текста тут не можна було,

рими ці полишили, але на словах з українською вимовою... не поставили наголосу. Напр.: слышати — воспріяти 1, предрекѡша — юноша 1, содѣя — своя 2. творіти — славити 4, въ тебѣ — въ небѣ 2146. 2156. По українському тоді вимовляли: слышати, юноша, славити, въ тебѣ, а по-московському: слышати, юноша, славити, въ тебѣ. Щоб український наголос не „різав“ чужого вуха, ці слова видавці подали без наголосу, хоч у всій книжці наголос зазначений, тодішнім звичаєм, на кожному слові.

Подаю цю замітку з методологічною метою, — як під чужою формою розпізнати українську душу.

Іван Огієнко.

## Багатство складених наворотних творил в українському дієслові.

Якщо йде про обсяг поширення історичного й сучасного географічно-діалектичного, то треба сказати, що деякі з тих формацій виступають тільки продовані ще й сьогодні як в говорах, так і в мові літературній. Тим то й перегляд цих формацій в діасинхронічному (історично-описовому) поширенні може й зо становища будови мови, як чогось конкретного і в певній системі замкненого в означеному часі й окресленому ближче просторі, не вповні оправдана й науково узасаднена (якщо йде про мовні факти-явища й твори, як певну й можливу до скоплення дійсність). Але нам іде тут не про те, щоб виказати й виелімінувати певно точно означену й визначену системну цілість будови українського дієслова, як певного вирізка нашого мовного життя в точно означеному часі й просторі. Ні! Наше завдання, силою факту (з яким таки хоч не хоч мусимо числитися — цебто та трудність скопити ті факти, які вже не існують, а які тільки в виїмках остались засвідчені в мовних пам'ятках, та й твори сучасного стану мовного теж усі в повноті нам не доступні), не вичерпувати всіх фактів аж до дна (яких і так хіба ніколи кількісно не вичерпаємо), але скоплювати якнайприкметніші з них, — конкретно кажучи

— наша ціль: указати на те багатство формантивно-складених моментів, що так сильно зарисувались у висліді нашої довговікової широкої мовної творчости. Наше діло в тому, щоб на основі загального й коротенького перегляду тих творів застановитись над генезею й розвитком наших формацій та подати свої міркування, що зродились у нас у часі збирання матеріялу та при його поділі й класифікації. Як указує на це зібраний матеріял, то більшість наших формантивно скрещених ітеративів — це приростковані дієслова. Функція приростків, як знаємо, між іншим полягала головню в тому, що вони змінюють аспект дієслова одноразового, а наворотове тільки в певних і спеціальних випадках<sup>1</sup>. І якщо ми мали нпр. такий випадок, що треба було знайти недоконаний відповідник до слова, зложеного в ітеративізованій і доконаній формі, але з цим самим контекстово-ситуаційним значенням, то тоді додавалось тут ще одного наворотного наростка, пр. віносити, — винѡш-увати. Зо становища будови мови це явище вповні оправдане, бо ж мовна творчість (поль. ujęzykowieńie) головню звертає увагу на те, чи даний елемент мовний

<sup>1</sup> Порівн. автора: Функції дієслівних приростків в українській мові. Р. М. річяк 1934, ст. 393-398.

(формальний) має свою специфічну семантичну функцію, сповняє свою природну місію. Якщо тих елементів мовних на означення однієї й тієї самої функції в більше, то тоді т. зв. морфологізація, цебто спосіб морфологічного умовлення (= поль. ujęzyczenia), уживав її без спеціального розмежування й розбору, котрий попаде їй „під руку“, і один з них більше припадає їй до вподоби, а один менше, один у тому часі й довкіллі, а другий деінде. Чому уживав в даному моменті саме такого, а не іншого творила, це годі нам збагнути (бодай на разі) та й, зрештою, воно для нас тут не сутнє.

Наша мовна творчість в ітеративізаційному розвої головно послуговується наросткуванням. Це дуже прикметне явище для української мови, а вказує воно на те, що ітеративізаційна структура дієслова з бігом часу змінюється в користь тих елементів, що в даний момент найсильніше віддають функцію наворотности, тим то суфіксація стає формально-мовною доменею наворотности, стає її панівним виразником і формально-мовним елементом. Одним словом, експансія наворотної функції в того рода формаціях пересунулась у напрямі суфіксаційної структури, що саме зараз найбільш у мовному почутті зарисувалась і закріплювалась<sup>1</sup>.

По перегляді нашої мовної дійсности в постаті якісного схрещення й кількісного наверствування наворотних творил у дієслівних творах та по загальному окресленні їх семантично-видової функції, що без уваги на кількість і якість тих формантів усе послідовно й консеквентно обмежується тільки до вираження й означення наворотности дієслівних проявів, хочемо ще звернути увагу на генезу й розвій тих формацій, а саме постаравсь вказати й підкреслити всі ті чинники й фактори, що причинились та й вплинули на повстання й їх розвій.

Приймаємо взагалі важну й знаменну роллю чинника семантичного в так зва-

<sup>1</sup> Як це стрічається в ітеративах типу: ломати (порів. автора: Наворотні дієслова типу ломати... Р. М. за жовтень 1938 р.).

ному розвою й зміні мовних форм<sup>2</sup> та доходимо до висновку, що й у формуванні наших „наверствованих“ наворотних дієслів ця згадана вже семантична сторінка відіграла теж свою нотку й витиснула своє тавро.

Значення наворотности означало кілька рівнозначних, хоч формально різних творил, нпр.: да-ти: да-ва-ти, нес-ти: нос-и-ти, дер-ти, -дир-а-ти... То значить по стороні реально-значеневій, змістовій, позаязыковій, внутрішньо-семантичній стоїть тут значенево-видова одність, цебто наворотність, а її по стороні формально-мовній (зовнішній) відповідали різні чинники, елементи й категорії граматичні (лексикально-словотворні) в постаті афіксації (наросткування) та ще й не раз у сполучі з відповідною кореляцією корінних голосних у відношенні до основних одноразових творів.

Мовна творчість, маючи таке багатство творил на визначення й окреслення одного й того самого семантично-ітеративного елементу, почала їх взаємно мішати та й наверствувати навіть там, де вони вже існували в іншій або й у тій самій формі, де вже була їх форма наітеративізована<sup>3</sup>, нпр.: „ганяти“ пов-

<sup>2</sup> Пор. J. Kuryłowicz: Polski gen.-acc. pl., „Bibl. Pol. Tow. Jez.“ str 107-110.

<sup>3</sup> St. Szober: Skąd powstają i o czym pouczają wyjątki gramatyczne (Por. Jez. r. 1935, zes. 2, str. 21-22): „czynników powstania tych skrzyżowań“ — дошукується — „w złożonym splocie wiązań skojarzeniowych. Każdy łańcuch asocjacyjny przewija się w tym olbrzymim systemie własnym pasmem, ale poszczególne jego ogniwa wchodzą w kontakt z innymi szeregi wyobrażeń. Powstaje mnóstwo pokrzyżowań. Umysł ludzki oddany zwyciężającej sile bezwiednych skojarzeń z natury swej jest skazany na wieczne wnikanie się w sprzecznościach, których obecności często ani nie przypuszcza ani nawet nie odczuwa. Ten stan umysłu ludzkiego z zadziwiającą wiernością odbijają wytwory językowe. Logika prowadzi umysł do niewzruszonych zasad i konsekwencji, zrównoważonych systemów. Język to nie logiczny schemat, to zmienna rzeczywistość“, а ми додамо ще: мова не є способом думання (що є предметом логіки), але є все й всюди змінливою формою думання чи взагалі внутрішнього життя. Тих форм зовнішньої експресії може бути більше, нпр. при допомозі символів, уявних в певну більш або менш стисло означену й замкнуту в собі систему.

стало на тлі „гонити“ (а не гнати, хоч гонити в вже наїтеративізоване формально в відношенні до гнати...), бо не маємо таких теоретично можливих форм, як:

\*гняти чи \*нес-ати, \*вез-ати чи чес-увати, вез-увати і т. п.

(Кінець буде).

Львів.

Іван Ковалик.

## Смілі новотвори сучасних письменників.

Українська мова, особливо за останнє десятиліття, надзвичайно зростає в своєму словнику. Маємо не мало сучасних письменників, головні в Великій Україні, що пишуть справді багатою мовою й не бояться сміливих новотворів. Письменицька літературна мова завжди ділиться на дві групи: 1. звичайна мова, що складається з звичайних, усіма нами часто вживаних слів, і 2. мова не звичайна, коли в ній маємо рідковживані, але гарні й правильно витворені слова. Розмір оцієї другої частини мови й звемо багатством мови. Сюди ж, до цієї другої групи, залічуємо й т. зв. новотвори, — слова, що їх не знаходимо по словниках нашої мови.

Кожна мова зростає найперше від удадно витворених новотворів. Новотвір, витворений за законами своєї мови, правильніше — не всупереч законів своєї мови, буде правильний. Деякі з новотворів підхоплюються оточенням й увіходять помалу до загального вжитку.

Новотвори — це живий двигун зросту кожної мови, а тому треба тільки радити, коли вони з'являються в нашій мові. Письменники, особливо поети, якщо пишуть справді поетичною мовою, часом подають не мало новотворів. Звичайно наш якийсь корінь слова має обмежене число своїх форм (див. мою статтю: Примхи словотвору, РМ 1936 р. ст. 337-414), — усяка нова форма від знаного кореня й буде новотвором. Напр. сметанний, прикметник від сметана, хрусталіти, дієслово від знаного хрусталь, — оце й будуть новотвори.

Зачинаю тут нову сторінку в РМ, й буду нотувати час від часу наші сучасні новотвори; закликаю до цього й співробітників РМ. Новотвори завжди збагачують мову, а тому мусимо звернути увагу й на них. Мусимо звернути увагу, бо часом появляються в нас новотвори штучні, що йдуть проти законів нашої

мови, — це новотвори зайві, що не можуть утриматися в нашій мові. Напр. Ол. Стефанович уживав короткі (йменні) форми від дієприкметників: недвижен 56, бездихан 56, викут 57 і т. ін. (пор. такі ж форми в віршах Є. Маланюка та Ю. Липи), — це будуть не новотвори, а прості помилки в нашій мові, бо наша мова зовсім не знає коротких форм від дієприкметників, — знає їх тільки від прикметників.

Для ілюстрації цієї статті й для початку подаю новотвори (часом це просто рідше вживані слова) з збірки віршів Ол. Стефановича (волиняка): Stephanos, Прага, 1939 р. Цей поет пише справжньою поетичною мовою, а тому легко творить і новотвори.

**Хробустати** — їсти траву, про коня. Так смачно в росах паслось коневі, так соковито кожен хробустав, — трава, мов ліс той, висока-густа 5.

**Метел, метелиха** (?). Буря — на кожному дереві. Що тільки коїться, що тільки твориться, що піднялось у метеліві! Сіються — вються — рояться метелики, сіються жовті з червоними. Сад золотастой повен метелихи 9.

**Обрійний** — що на обрії. До обрійних хмарок 11.

**Хашавина** — місце, поросле хашами (кущами). Серед лісів — збіговисько хаток. Від хашавин, що встали, безбережні, всі утекли у вишні та черешні 12.

**Заглуштя** — глуха місцевина. Яке гупе, глибоке заглуштя 12.

**Глупий** повний, сильнотемний, звичайно в одному виразі „глупа ніч“ = північ, глибока ніч, темна ніч, глуха ніч. Глухий і глупий були встаровину однакового значення, пор. і тепер у мові словінській. У Стефановича: Яке гупе (= глухе), глибоке заглуштя 12.

**Голубощі** — пестоші, від „голубити“. То чи ж це не найкращая смерть — од голубощів сонця умерти! 17.

**Баревний** — барвистий (?). Ти тканим баревним повітрям обвіяло їх 18.

**Зарний** — ясний (? від „заря“). Недаром так яро, так зарно ти вчора горіло 19. Словник Б. Грінченка знає „зарно“ — заздрісно.

**Горілонь** догори лоном. Простелились тобі горілиць — горілонь 19.

**Сметанний** — як сметана. Недавно сметанні, янтарно-медяними йшли 19 (з пляжі).

**Златавість**, золотавість. Про ноги нехай промовить золотавість колін 18.

**Ява** — явність, наявність. Обмана чи ява? 24.

**Перегук** — перегукування. І рокіт лір, і співів перегук 25.

**Клич** — кликання, гук. І клич в лісах, і дзвоники між лук 25.

**Гущава** — гущавина, гуща. Лише луна гущавами іде 25.

**Виночерп** — чашник, з церк. сл. виночерпій. Хай несуть із комор на столи виночерпи і плододари 27.

**Плододар** — хто подає плоди, на вірц. сл. хлібодар. Див. приклад під виночерп.

**Дзвонний** — дзвінкий. Повні винами по вінця дзвонні келихи твої 28.

**Вартова** — вартування? варта. Наче став на вартову 31.

**Гірчавий** — гіркота, гіркість. Гірчавий полинів 32.

**Раптовий** — раптовий. Раптовні гудки 33.

**Сіренний** — від сірена. Сіренні гудки 33.

**Хрустали** — бути прозорим, як хрусталь. Хрусталиють нічні хрустали 33.

**Звитяжниця** — переможниця. О ні, — не звитяжниця ти 34.

**Укривало** — покривало. Біле вкривало наперсне 34.

**Ошостиножити** ? Лише ряди четвероногих ошостиножених стільців 35.

**Неутримливий** — нестриманий. Ввесь горбок — одним потоком неутримливих санок 39.

**Рубін** — червоніти як рубін. Рубініла наливанка вишні 44.

**Наливанка** — наливка, наливання. Рубініла наливанка вишні 44.

**Дрбгіт** — дрижання (дригіт). Та ось

мов дрбгіт перейшло і заспівало щось у жилах 45. Далеко-далеко доходить у дрбготах небо 57. Ночі в дрбготах тривоги 60.

**Владарити** — володіти. Тоді душа по княжому владарить 47. Владніше струн уміє вона звати 30.

**Владикувати** — бути владикою, володарем. Йде білий бог владикувати 50.

**Кремінно** — як кремій, діприслівник. Кремінно витесана з дуба 50.

**Заглушнєва** — заглушення. Од крику возів, худоби — заглушнєва 52.

**Безмежжя** — безмежність. Та котить, котить у безмежжя своє гукання. Дня 53.

**Майбути** — майбуть, мабуть (відоме на Волині). Майбути, од віку цим непряма нічого не треба 57.

**Ощер** — обмова (? від п. oszczerstwo ?). Неначе живая, з зубів засмілася ощер 57.

**Розкавалкувати** — побити на кавалки, куски. Розкавалкуй, розбий скалками 61.

**Закнязіти** — стати князем, запанувати. День закнязів, заголубів 65.

**Кігтити** — роздирати кігтями. Кігті — кігтити хмару 66.

**Рань** — світання, ранок. Хай ще зловісніше тьмариться рань 70.

**Рукатий** — з великими руками? Убранний в сяйво стовп рукатий 50.

**Тріскотний** — тріскотючий. Тріскотні вкрай скоростріли 70.

**Невгасний** — чого погасити не можна. Невгасні сонця 71.

**Буряний** — повний бурі. В буряні рушили простори 72.

**Сурмний** від сурма (род. мн. сурем, тому: суремний). Радо на сурмний задуднимо зов 72.

**Буремний** — наготовлений на бурю? Буремно випнуте вітрило, що човна нестримано жене 75.

**Спалах** — від спалахнути, пожежа. Спалах Крутів 75.

**Винокобло** — обрій, в в Сл. Гр. Вина по виноколі 77.

**Покара** — покарання. Немає тяжчої покари 45.

**Оловір** — ? В червлені оловіру 77. Як бачимо з поданих прикладів ново-



твори повстають, як нові форми зо старих коренів, а охоплюють всі головні частини мови. Звичайно, не всі новотвори ясні, не всі вдало витворені, а тому й не всі вони збагачують нашу мову. Але в поета завжди буде корисним і цінним саме мовне дерзання творити нові слова.

До новотворів треба віднести й творення нових складених слів. Сам процес складання слів дає поетові просторе поле до найрізніших новотворів. Поле це майже необмежене, і правдивий поет навіть із звичайних слів творить сполуки-перлини. В більшості ці складені слова — прикметники-епітети, але не бракує тут і іменників. Ол. Стефанович любить складені слова й охоче їх творить, часом дуже вдало. Ось трохи на це прикладів:

**Срібнорбсся:** Дівчата й коні — у срібнорбссі 5.

**Білбзем:** Як білбзем дівочого лона, зомліла зелена земля 20.

**Злоступання:** Степи од злоступання стогнуть і стугонять 54.

**Чорнокрилявина:** Чорнокрилявини грай 58.

**Стомогутьно** випростані крила 75.

А ось прикметники-епітети: тяжкова-вага Літо 6, зелень темновіта 21, бистрогінна Дафна 22, коліна білопінні 24, в сні тривожливо-чуткім 25, лямпада повномасла 41, хмару білопіняву 42, тяжкоскараної стать 45, Словопопківські ковилі 48, чорнокрилатий Див 53, піраміда хмаросягла 56, небострімну гору 56, чорнопопруге роздорожжя 58, сила зловорожа 58, місяців яробагрових 59, од тяжкотупотних стоног 60, злоречий камінь вироста 60, Юрій всепотужний 62, вогненнолаве Кракатао 74, вина міцносмолі 77 і ін.

Іван Огієнко.

## Кукіль у житі.

**Анна, Ганна, Ганнуся.** В. Пачовський: „Чорна Індія“ 1937 р. пише то Анна, то Ганна, навіть на тій самій сторінці 115. Анна — це церковна форма, світська — Ганна. А зменшена форма Ганнуся, а не спольська Гануся, як читаємо тут на ст. 114. 121.

**Бірзуля,** так пише Ю. Косач („Клубок Аріядни“ ст. 25). Але в самій Бірзулі говорять тільки Бірзула.

**Знечев'я** — це від нічого робити, як показує й сам твір слова: Казиться знечев'я. Ю. Косач („Клубок Аріядни“, 1937 р.) вживає цього слова все в значенні: раптом, нараз: Я знечев'я відчув ненависть 14. Ногі знечев'я замигтіли в повітрі 39.

**Івга, а не Івга.** В „Клубку Аріядни“ Ю. Косача читаємо все Івга (ст. 56, 66, 67, 68 і ін.), а треба тільки Івга.

**Ім'я** — прізвище. „Ім'я людини, яку я зустрів удруге в своєму житті, було Котенко“ (Ю. Косач: „Клубок Аріядни“, ст. 5). Не ім'я, а прізвище!

**Під Каванню.** Ю. Косач у „Клубок Аріядни“ ст. 162 пише: Під Каванню, а треба: Під Каванню.

**Котрий** зовсім не вживається тепер у

підрядних реченнях (ставимо тільки: що, або: який). У Ол. Стефановича на весь збірничок »Stephanos« 1939 р. тільки два рази недобре вжито: Виростали крила, між котрими (= що між ними, між якими) рокіт не засне 75. Бережи ти тую дівчину хорошу, у котрої (= що в неї) на колінах задрімало дві косі 14.

**Лев** змінюється так: лева, левові, левом, в леві, леви, левів, левам, левами, левах (а не: льва, льву, львом і т. д.). Т. Микитин („Нові люди“) пише: В мене більше льва, як коцура 34. Треба бути справжнім львом 85. А треба: лева, левом. Пок. Антонич свою книжку озаголовив: „Книжка лева“.

**Мідниця** — умивальниця. В Галичині часто: мидниця(?). У Б. Лепкого: „Чорна Індія“ 1937 р.: Лишив своїй хазяйці розбиту мідницю 65. Лишив на спомин щербату мідницю 73. Літературне тільки мідниця.

**Оженитися, а не: вженитися.** В західноукраїнських говорах часто приставка *о-* змінюється на *в-* (*о-у-в*), але в літературній мові таких *в-* з *о-* не треба вживати. Так, Т. Микитин, „Нові люди“ пише: Накупив поля, вженився

102. У Ю. Липи, „Віруу“: І страх мене вгорнув 6, Полум'я вортає мене 57, а треба: оженився, огорнув, огортає.

**По приписах, а не: по приписам.** У Б. Лепкого: „Чорна Індія“ 1937 р. ст. 72 читаємо: Вінчання відбулося по приписам. Це архаїзм, тепер *по* вимагає по собі в множині тільки місцевого відмінка: по приписах. А ще ліпше: за приписами.

**Признає, а не: признасть.** В „Нашому Прапорі“ ч. 45 ц. р. читаємо: „Мадярщина не признасть“. Це місцевий вираз, літературний не признає.

**Рванути** — українська форма, рванути — російська. Т. Микитин („Нові люди“ 1939 ст. 100) подає: Герш рванув себе за бороду (треба: рвонув). У П. Карманського: „Чорна Індія“ 1937 р. ст. 49: І вся громада рванула за хату (а треба: рвонула). У Б. Лепкого: До Зарваниці, 1938 р. ст. 80: А тоді коні як не рвануть (а треба: рвонуть).

**Цілий — ввесь.** Українське „цілий“ — це головно: неподертий, ненарушений: Миска була ціла, Розбив нове ціле горня й т. ін. Але з дуже давнього часу плутаються в нас „цілий“ та „ввесь“, бо вони змістом близькі. Польська мова знає головно сау, а це впливає й на нашу мову, хоч наша мова розрізняє „цілий“ від „увесь“. В окресленнях часу в нашій мові часто вживається „цілий“, а не „ввесь“, напр.: Цілий день, ціла ніч. Часом в значенні міри: Цілу курку звів, Цілий світ про це знає. — Треба добре пильнувати, щоб не вживати „цілий“ там, де треба „ввесь“. Так, Т. Микитин у своїй повісті „Нові люди“ 1939 р. часто вживає „цілий“ на польський лад: Здригнувся цілий 47, Він цілий мокрий від поту 50, Вона ціла змінилася

61, Кинувся на нього цілим тілом 74, Дрижала на цілому тілі 112 (треба: др. всім тілом). У всіх цих випадках треба „ввесь“, а не „цілий“. Так само Ю. Косач пише в „Клубку Аріядни“: Від цілої сірої буденщини 47, Хіба я не зложив себе цілого в жертву батьківщині 47, Ціла його постать витягнулась 48. От і по цілій історії 187. Те саме у В. Пачовського: „Чорна Індія“ 1937 р.: Він цілий аж трусився 104, Тримтів на цілім тілі 119, 120 (треба: тримтів усім тілом), Ціла позеленіла 121.

**Щоб.** Уживаємо тільки *щоб*, ніколи російсько-архаїчного *щоби*. Ол. Стефанович у »Stephanos« 1939 р. вживає обидві ці форми поруч: *Щоб* не піднявся із могили, *щоби* ніколи не воскрес 58, 59. Це помилка, — наша мова зовсім не знає форми *щоби*!

**Юрин** Від іменників на -а прикметник може бути тільки на -ич, ніколи на -ів, хоч би те слово було й роду чоловічого. Ю. Косач („Клубок Аріядни“) пише: Книжки Юрові 131, Юрова робота 131. Треба тільки: Книжки Юрині. Юрина робота. Тут же на ст. 193 читаємо: Дадина голова (хлопець звався: Дада).

**Форма типу „ходе“.** В деяких східньоукраїнських говірках ненаголошене закінчення дієслів 3 ої особи однини -ить замінюється на -е, напр.: *ходе*. Літературна мова цих місцевих форм зовсім не вживає, як зайвих. І тому зовсім непотрібно часто вживає їх Ол. Стефанович у своїй збірці »Stephanos« 1939 р., напр.: сонце *ходе* 27, 28, хай *переходе* 27, затока *говоре* 37, *говоре тишина* 38, *затока просе* 39, *неминуче влуче* 66, *пекло не заглуше* 76. Іван Огієнко.

## Життя слів<sup>1</sup>.

**Шампанське** (вино) чи шампан свою назву отримало від французької провінції Champagne, де готується відоме шипуче вино.

**Шарлатан** різно пояснюють. Слово,

<sup>1</sup> Це вже закінчення праці проф. І. Огієнка, що друкувалася в „Рідній Мові“ з 1933 р. в багатьох числах її. Незабаром у РМ буде друкуватися доповнення до цієї праці.

певне, повстало з італійського ciarlatano, від ciarlare — базікати, багато говорити. Уже в Італії ciarlatano визначало вуличного продавця цілющих речей (пор. „Извѣстія“ Росс. Акад. Наук, т. VIII, кн. 4, ст. 26). — Але форма слова — charlatan — в'яже нас із Францією, а тому дають іще й інші пояснення, але вже дальші від правди. Розповідають,

що в Парижу жив дуже добрий лікар Latan; він щоденно накладав повний візок (char) різних ліків, возив їх по місту й добре помагав людям. Візок Лятана (char de Latan) й став назвою для „шарлатанів“, бо багато обманщиків скористали во звички Лятана й собі зачали продавати різні речі, ніби цілющі, обманюючи народ. Є ще таке пояснення. В середні віки часто виступали італійські комедіанти. одягнені в червоне (шарлатове) вбрання; звались вони scarlatani, scarlati. Вони робили багато різних штук, обманюючи народ, і від них ніби й повстало слово „шарлатан“.

**Шлюб** ще недавно визначало в нас присягу, шлюбувати — присягати. Слова ці шлюб, шлюбити, шлюбвати — добре відомі вже в українських і молдавських грамотах XIV в. Так, у грамоті 1388 р читаємо: А мы слубуемо ему воротити. Грамота Мірчі Великого 1403 р.: Шлюбуємо нашою чистою вѣрою. Слово „шлюбувати“ часом ще й тепер визначає в нашій мові присягати. Але слово „шлюб“ давненько вже втратило своє первісне значення присяги, визначаючи тільки вінчання. Ця переміна значення трапилася так. Вдавнину, в XVI-XVII віках у нашій Церкві при вінчанні обов'язковою була й присяга молодих на вірність один одному. Народ надавав цій присязі (шлюбіві) таку силу, що ціле таїнство вінчання назвав шлюбом, цебто присягою, що позосталося в нашій мові й тепер, хоч російська церковна влада в Наддніпрянщині викинула стару форму присяги на вінчанні. Цікаво, що вже Словник Памви Беринди 1627 р. церковно-слов'янське слово „бракъ“ перекладає: „веселе, женитва, шлюб“, цебто, що вже на початку XVII віку панувало „шлюб“ у значенні вінчання.

**Шовінізм.** В Наполеоновій армії служив жовнір Микола Chauvin (Шовен). Гарячий патріот, він без застережень готовий був покласти життя своє за імператора, чому й був 17 раз ранений. Шовена знала вся армія. Пізніше письменники Скриба та Коньярн зробили його героєм своїх п'єс, через що Шовен став символом гарячого патріота, а від нього й повстало слово шовінізм, — слі-

пий, гарячий націоналізм; звичайно тільки в людини з державного народу, бо людина з недержавної нації шовінізмом бути не може.

**Шпиталь** давнє слово. Вдавнину будували окремі дома, де знаходили собі відпочинок усякі подорожні, а особливо ті, що йшли на прощу. Будинки такі звалися госпіталями (hospital, од слова hospes — гість, подорожній), чи в українській перерібці — шпиталями. А через те, що таких шпиталів потребували найперше хворі, то скоро шпиталі-притулки перемінилися на шпиталі-больниці. Уже в Словнику П. Беринди 1627 р. читаємо: „болница — шпиталь“. Серед українського народу шпиталі стають особливо відомі з XVI віку, коли церковні братства, навіть по селах пильнували мати свій шпиталь, де знаходили притулок усі бідні, старі та подорожні. Старець, що жив у шпиталі, користувався загальною пошаною. Слово „шпиталь“ знане в нас здавна, напр. Книга Луцька 1565 р.: На шпиталь Володимирскую надала 48. Приказка: „Про тебе і в шпиталях шепчуть“ (Номис, ч. 2584) визначає, що навіть старці (не хворі) про це говорять.

**Щирий** — це чистий, цілий, незіпсутий. Щире золото, Щире вино, Щирий приятель. В Крехівському Апостолі 1560-х років церковнослов'янське „чистый, цѣлый“ перекладаються словом щирый: Золото щирое 659, Щирого сердца 503, Вина счирого 635. В Азбуковнику XVII ст. читаємо: „Щирость — цѣлость, щирій — цѣлый“ л. 367. А. Brückner (Słownik etym. 544) неправильно виводить це слово від „широкий“.

**Юпітер** — назва латинського бога. Слово повстало з кличної форми Zeū pater (St. Witkowski: Składnia grecka, 1936, ст. 241).

**Ябеда, ябедник** — старі слова (з німецького), визначали дрібного судового урядника. Але ці „ябеди“ так в'їлися народові своїм неправдивим поступуванням, що цим словом здавна охрищено клеветника взагалі. В Словнику П. Беринди 1627 р. читаємо: „клевета — ябедництво, клеветник — ябедник“. Із цим останнім значенням слово добре відоме в східньоукраїнських говорах іще

й тепер; пор. у Словнику Б. Грінченка: Ябеди за чвірку горілки пише.

**Язичник.** Старослов'янське *языкъ* за гр. *ἔθνος* визначало також „племя“, „народ“, особливо народ мало знаний, далекий, що був звичайно неохрищений. Звідси й повстало „язичник“ у значенні поганин (давн. єврейське *goj*).

**Ярлік** від тюркського *jarlek* „лист, наказ“. В Литовській Метриці в XV-XVI віках повно різних листів ханів татарських, — усі вони звуться „ярликами“, цебто листами, грамотами. Пізніше повстало значення записка, знак, привилей (бо хани татарські часом давали свої ярлики, як привилей). І. Огієнко.

## Відміни наголосу галицького від літературного.

<i>Наголос місцевий:</i>	<i>Наголос літературний:</i>		
персонал	персона́л 1	плюва́ти, плюю́ 1	плюва́ти 2: плюю́,
пестити	пестити́ 1	Плю́тон	Плуто́н 1 [-éш
піла, піло, -ли	пила́, пило́, -ли́	пове́зти 1: пове́зу,	повеза́ти 2: пове́зу,
писання	писа́ння 1	пове́зла, -ло, -ли	-зеш, -ла́, -ло́, -ли́
писа́ти, пи́шу 1	писа́ти 3: пишу́, пи́- шеш	пове́сти 1: пове́ду,	повесті́ 2: пове́ду,
письменство 2	письме́нство 1	пове́ла, -ло, -ли	поведа́, -ла́, -ли́
письмо 1	письмо́ 2, мн. пи́сь-	пове́держли́вий	поведе́ржливий 1
пита́ння	пита́ння 1 [ма 1	повила́зити	повила́зити 1
пи́томий	пи́томий 1	повідо́мити	повідо́мити 1
північний	півні́чний 1	поводи́тися	поводи́тися 1
півостро́в 1	півостри́в 1	поворо́жу 1	поворо́жити 3: по- ворожу́, поворо́-
півтора	півтора́		жиш
підборо́док	підборі́док 1	по́встання	повста́ння 1
підве́сти 1, -веду́,	підвесті́ 2: -веду́,	погана́н	погана́нн 1
-вела́, -ло, -ли	-деш, підвела́, -ло́,	погна́ти, поже́ну 1	погна́ти 2: поже́ну
підводи́ти	підводи́ти 1 [-ли́	поговори́ти 1: пого- ворю́, -риш	поговори́ти 3: -во- рю́, -вори́ш
підкру́чу 1	підкрути́ти 3: під- кручу́, -крути́ш	погуби́ти 1: погуб- лю́	погуби́ти 3: погуб- лю́, -губи́ш
підноси́ти	підноси́ти 1	пода́ла, -ло, -ли	пода́ла, -ла́, ли́
підня́ти 1: підніму́,	підня́ти 3: підійму́,	поді́лити, поді́лю 1	поді́лити 3: поді́лю,
підня́ла, -ло, -ли	підіймеш, підня́ла, -ла́, -ли́		поді́лиш
підчас	під ча́с	по́дрібний	подре́бний 1
після	після́	подума́ти	подума́ти 1
пізнання	пізна́ння 1	по́душка, мн. по- душкі́ 2	поду́шка 1, мн. по- ду́шки 1 і 2
піти́, піду́ 1	піти́ 3: піду́, підеш	по́жар	пожа́р 1
плака́ти, плакала́,	плака́ти, плакала́,	поздорови́ти	поздорови́ти 1
-ло, -ли	-ло, -ли	позолоти́ти, позво- ло́чу 1	позолоти́ти 3: по- воло́чу́, позво́-
плати́ти, -ти́ш	плати́ти 3: -чу́, пла́-		воло́тиш
Пля́тон	Плато́н 1 [тиш	познако́митись	познайо́митись 1
плаче́не	пла́чене 1	позноси́ти	позноси́ти 1
плеска́ти 1: плещу́	плеска́ти 3: плещу́, плещеш	позо́в	позо́в 1
	плесті́ 2: плету́,	пока́жу 1	показа́ти 3: пока- жу́, пока́жеш
плести́ 1: плету́,	-теш, плела́, -ла́, ли́	полети́ш	полети́ти 2, полечу́, полети́ш
плела́, -ло, -ли			
пלי́сти 1: пливу́,	плисти́ 2: пливу́,	полк 1, мн. по́лки 1	полк 1, мн. по́лки 2 (Далі буде).
пли́ла, -ло, -ли	-веш, -ла́, -ла́, -ли́		
плита́	плита́ 2, мн. пла́ти 1		
плід 1	плід 2		

Іван Огієнко.

## Денник літературного критика.

### Нові видання.

Леонід Мосенда: Відплата. Оповіді. Львів. 1939. „Українська Бібліотека“, N. 75. 128 ст.

Л. Мосенда належить до письменників-оповідачів, для яких головне в творі — спокійне оповідання. Діалогів, на які такі очі більшість читачів, письменник-нарраст оминає чи взагалі скупий на них. Навіть там, де, здавалося б, живий діалог краще змалює річ, Л. Мосенда уживає тільки опису. Цікаво, що й сама тематика тих п'яти оповідей, що вміщені в „Відплаті“, надається легко до наррастики. Напр. „Містерія“ — оповідь про закордонну подорож Гр. Скороди і ін. Ця чиста оповідна метода, при відсутності яскравопоетичної мови, робить оповідь мало живою й монотонною.

Потроху шириться в нас мода брати чужу нам тематику для своїх творів, як це не раз робить, напр., Ю. Косач, У. Самчук і ін. Робить це й Л. Мосенда. Головне й найкраще оповідання збірки — „Птах високого лету“, — що дало, певне, й невдалий титул для збірника, має чужу тематику, — життя підупалого останнього барона Райнбургу (ст. 1-54). Чужа нам тематика й у Г'на рата, — життя венеційського роду Пачіолів.

Як видно з цієї цікавої збірки, Л. Мосенда працює над удосконаленням своєї мови, але все-таки в збірці не мало й слів місцевих, може й не зовсім авторів, як подолькові, чужих. Напр.: порівняння (треба: порівняння) 7. 12. 39, леду (льоду) 13, подоптати (потоптати) 15, п'ястук (кулак) 15. 18. 28, пізної (півночі) 16, пекольний (пекельний) 20, сотка (сотня) 26, ціла (вся) постать 38, отвірання (відчинення) 60, шляхотне (шляхетне) 56, скорше (скоріше) 72, ставув (став) 76, здопаний (стопаний) 79, жие (живе) 117, попрашав (попрощав) 118 і т. ін.

Б трохи архаїзмів-русизмів: один із многих (багатьох) 8, щоби (щоб) 15, чим-тим (що-то) 15. 26. 36. 63, много (багато) 36, оба (обидва) 44, свобода (воля) 58, впавшіх (впалих) 78, львиний (лев'ячий) 83, звізда (зоря) 99, Русею (Руссю) 100, відзвучавші слова 106, скривав (ховав) 114, Нема чому (чого) вчитися 117, по вказівкам (по вказівках) 120 і т. ін.

Нерідко маємо непотрібні подвійні форми: в порівнянні 12, і поруч: у порівнянні 12, дорівнював 62, щоби 91 і щоби 15, ручник 14, і поруч: рушник 14 і т. ін.

Але в мові Л. Мосенда багато й сучасних гарних форм: треміт серця 5, лункі переходи 6, сторожке відчуження 6, лицарська вихова 9, грідливе сонце 9, обманливе почуття 17, вирішальна прикмета 18 (на ст. 107: голос благуаючий, ліпше б благальний) 107, розквітла істота 25, душевне видиво 34, примамливий день 41 (на ст. 32: недовірчиві очі, зам. недовірливі), важевні кайдави 49, венеційський (а не венеціанський) 55, похмуриший і замкновіший 70, болючий щепіт 73, вигасла піч 78, рвучкий вітер 86, кинула листа 111 і т. ін.

Іван Огівко.

Олекса Стефанович: Stephanos. I. Видавництво „Дніпрові Пороги“. Прага. 1939. 80 ст. in 16°.

Ол. Стефанович — правдивий поет, а його збірка — правдива поезія. Це мусить сказати критик, вирівнюючи цього „Вівка“ (Stephanos) з повіні найрізніших сучасних „поезій“, що, на жаль, таки виходять у світ часом і з редакційного коша.

Зміст „Stephanos“ — краса природи, краса людського чуття. Громадських мотивів Ол. Стефанович майже не торкається, а тому читач, листаючи цю по-містедькому видану книжечку, так ніби перенісся з задушливого міста на чарівну природу. Мова збірки — глибоко поетична, що вільно пливе в чуттям переповненої поетової душі. От, скажемо, правдивий кольоровий малюнок заходу сонця:

Як півень червоний на сідалі,  
Моститься сонце на заході спати,  
У річку навідось багато-багато  
Бурякового квасу червоного вилили.  
На церкві хрести — наче села багаті  
З щирого золота вилили,  
Щиро червінців одспали-видали,  
Не чули берези й не відали,  
Як їм загорілися шати.  
Кублять ся сонце червоное спати  
У хмарах на сідалі. 7.

В нашому житті — все відносно, а гарне — тільки здала:

Коли гай на обрії квітне,  
То здається очам,  
Що розквітле царство блакитне  
Розгоргається там.  
А наблиз його володіння —  
Деся подінється синь...  
Далечінь тому лише синя,  
Що вона — далечінь. 16.

А ось заповіт нашій молоді: прямувати до мети, не спляючи ні перед чим:

Просто. Не йти вправоруч  
Ані вліворуч, — ні.  
Хай лише вітер поруч, —  
Вічний сурмач борві.

Вітер, що хмарі — в груди,  
В груди, в горби хребта...

Поруч хай вітер буде,

А в долині — мета,

Чорно кругом, чи біло,

Не зупиняти рух.

Може зламатись — тіло,

Але віколи — дух.

На закінчення подам іде „Коляду“, ст. 40-41:

Підлила в лампаду масла,

Щоб лампа не погасла,

Щоб світила з неба ясна,

Та на ясла.

Біля ясел — Мати Божа,

Мати Божа, Панна гожа,

Панна чистая, хороша,

Наче рожа.

В ясла глянула, розквітла, —

І на мить немов осліпла,

Стільки впало в очі світла,  
Стільки срібла.

„Тепле сіно, та не досить, —  
Загорнути його в коси б...“  
Теплу ніч у Бога просить  
Йому Йосип.

Просиш, Йосипе, не всує —  
Круторогі у хліву є, —  
Нім язик, та вухо чує:  
Бог вартує.

Ось вони все ближче, ближче —  
Сиві, глivi і які ще...  
На дитину кожен дише,  
Щоб тепліше.

Як лампада повномасла,  
Світить Панава люба красна.  
Повні срібла, світять ясла,  
Ноче ясно!

Ол. Стефанович володіє доброю поетичною мовою, пише соборною літературною мовою, власне не пише, а малює. Любить С. складені епігети, й вони в нього не рідко справді поетичні, напр.: *зелень темновіта 21, коліна білопівні 24, лампада повномасла 41, хмару білопівня 42 і т. ін.*

Мова — багата, О. С. не боїться сміливих новотворів, про що подаю на іншому місці. Для стилістичних прикрас не рідко вживає церковнослов'янських чи взагалі старих слів, добрих на своєму місці, напр.: *глав 11, древа 15, від браву 22, рокотали 29, злато 29, винесший главу 31, татями 31, рикалай 31, наперсєне 34, подобіє 35, глас 38, всує 40, тріє царіє 47, стязі 48, золото-*

*главієм 48, возстала 56, проклятіє 59, комонь 62, десниця 62, неіареченна 64, грядєм 64. 65, воі 64, злато 65, бравь 70 і т. ін.* А часом, де треба для стилістичної окраси, в вірші маємо аж рясо-дих церковнослов'янських слів, напр.: „Моли-тва“:

О Ти, що там о, де Почаїв,  
Під небом прастави голубим,  
Далеко в простори засяяв  
Золото главієм своїм,  
О Найсвятішая, Єдина,  
До стіп схиляюся чий,  
Умилостив Свойого Сина,  
Щоб іа одра її воаднигі! 36.

Хто любить і знає правдиву поезію, той залюбки й з насолодою не раз читатиме збірку віршів Ол. Стефановича. Іван Огієнко.

Т. Пачовський: Шевченко в присвячених йому віршах. Львів, 1939 р., Бібліотека „Дзвонів“ ч. 32, 11 ст. Це короткий огляд тематики віршів, присвячених Шевченкові. Висновки: „Вірші про Т. Шевченка поділяються на дві основні групи. Першу групу займають вірші про життя й смерть Шевченка, — вони здебільша мають біографічне забарвлення, тимто можна б їх назвати біографічними віршами, а до другої групи належать вірші, що поєтавали, повстають і будуть повставати з нагоди Тарасових роковин. Це роковинні вірші, а їх темою стає найчастіше значення Шевченка, про яке поети різних епох і регіонів різні висловлюють погляди“. І. О.

### Рідномовне.

Нині — це сьогодні. Пор. у Т. Микитина, „Нові люди“ 114: Нині вечором я перехристиня. У Ю. Липи („Вірую“): Нині ввечері було мені так легко 48, Гляну рано вліні 49. Церковнослов'янське „нинѣ“ — це „тепер“, а не сьогодні. Вираз: „Нинѣ и присно“ — це: Тепер (а не нині) і завжди.

Вуса. Від вус у нашій мові панує двоїна (dualis): вуса. Пор. П. Карманський: „Чорна Індія“ 1937 р. ст. 52: Підіймав тремтячою рукою вуса, що знизилася додолу. Але під впливом множини на -и повстала в нас і побічна неправильна форма: вуси; пор. у цьому ж Збірнику у Б. Лепкого: Побачи:є вуси, що лежали на білій подушці 80. Зрозуміла мова. Є люди, навіть на селі, що люблять уживати чужих слів, хоч і не знають їх значення. Т. Микитин („Нові люди“ ст. 101) подає такий приклад подібної мови одного про-

монця: „Людина в індивідуальним сексуалізмом, це загально пропорціональа евентуальність опортувиму. Я скінчив“...

Недбала мова. Ю. Косач у збірці своїх новель: „Клубок Аріяди“ 1937 р. описує українку, влову „по цисарсько-королівським капітані“, львов'янку, з часу по Світовій Війні, паві Слюсарчикову. „Говорить вона відразу трьома мовами: по українськи, по-польськи й по-німецьки“. Напр.: „О mein armer Mann! Jakie to było dobre dziecko! Коли в 64-му, в бою під Сольферіно“... і т. д., ст. 168-169. Або ст. 205: „Невжеж ви візьмете його, паве Мільорд? Um Gotteswillen, taki sprokojny chłopak“.

Скорочені форми клачного відмінка (відпад кінцевого складу) часті в нашій мові. Т. Микитин (в Радекова) в „Нові люди“ 1939 р. ст. 103 дає: Дай Бо' (= Дай, Боже).

### Дописи Прихильників рідної мови.

Навчаю рідної мови з Вашої граматики. В Зборі при Рідній Школі заснував я „Гурток Рідної Мови“, де відчитуємо практичні лекції в „Рідній Мові“ й навчаємося вголосів. Ваш учень Теодор Годівський, 23.XII. 1938.

Побажання. Дуже волів би я, щоб „Рідна Мо-

ва“ виходила в значно побільшенім розмірі та щоб знову відновився журнал „Наша Культура“. На кінці бажаю, щоб Всенішній дозволив Вам ще довго й довго працювати на такій важливій духовній діялнці нашої мови та культури. 7.XII. 1938. Фортір, Манітоба. Дн. Бейко.

### Для відпочинку.

Наш сучасний гумор.

На прохання наших Читачів запроваджуємо в „Рідній Мові“ нову сторінку в нашого сучасного гумору. Матеріал беремо з сучасної на-

шої преси, а головню з „Комаря“, „Діла“ й ін. Пильнуємо подавати матеріал літературною мовою.

**Обережний.** Зустрічаються два куми, що їдуть возами в місто: — Здоров, куме! Дай, Боже! — Куди так їдете? — До міста! — А що везете? — Тп-р-р-р! — Кум зліз із воза, підійшов до приятеля й пошепки на вухо каже: — Онес, куме! — То чого так ховається? — дивується другий кум. — Та щоб часом моя кобила не почувала...

**Професор.** Шестилітній Роман вбігає до кімнати свого батька професора, що потонув у паперах. — Чого ти так кричиш? Бачиш, що я працюю... — Тату, я з'їв шпильку!... — То візьми собі ще одну та дай мені спокій!..

**Касир.** — Я до касира. — Він ще не прийшов. — Коли ж прийде? — Як тільки зловить його поліція...

**Теж промисловець.** — Мамцю, чи то правда, що я твій скарб? — Так, сицю. То позич мені 2 златі на рахунок цього скарбу...

**Теж обережний.** В потязі сидять два шкоти. По півгодинній мовчанці звертається молодий шкот до старшого: — Перепрошую дуже, котра година? Старий відкладає часопива, що його читав, та й каже: — Ви мене питаєте, котра година на те, щоб на'язати зо мною розмову; потім ставемо знайомими, а вже як знайомі, по приїзді до міста, ви запропонуєте мені разом випити по скляночці „віски“. Тоді я, розуміється, запропую вам випити по другій, потому запрошу вас до себе на снідання, ни, очевидно, скористаєте з запросин, познайоміться з моєю дочкою. — тоді зачнете в мене частіше бувати. Ну, й одного дня попросите в мене руки моєї дочки. А чому ж я, до ста чортів, мав би віддати дочку чоловікові, що наніть годинника не має?

**Зрозуміла.** Прийшли гості. Мама кличе 12-літню донечку: „Яринко, представся!“ Яринка входить. — Я панна Яринка... Ко-н гості відійшли, мама каже: „Яринко, не можна казати „панна“, це негарно... Другого разу при інших гостях Яринка представляється: — Я Яринка, але не панна!..

**Доказ.** Рішуче тверджу, що обвинувачений не міг знущатися над своєю жінкою — Суддя: Чи ви знаєте його аж так добре? — Його ні, але його жінку!

**Добре вихований.** Малий Івасик дістає від своєї мами 10 сотиків і не дякує — Що ти маєш сказати? питається мама. Синок мовчить. — Як тобі не соромно! Чи ти не пригадуєш собі, що мама каже, коли дістає від тата гроші? — Пригадую собі, мамцю: „А більше не маєш?“...

**Між артистками.** — Як почуваш себе за мужем? — Зовсім, як у театрі: щодня наступають сцени одна за одвією...

**При maturі.** Професор: „Що сталося з дітьми Агамемнона?“ Абитурант (по довгій надумі): — „Здається, що вже всі померли“...

### Книжки, надіслані до Редакції.

*Просимо наших письменників та видавців прислати на рецензію свої видання.*

Й. Бідеяко: Аргентина, Рівне 1938. — О. Гридаї: Нерозгадана сфінкс, Л. 1938. — Й. Де-Геєр: Армагедон, В. 1938. — Д. Донцов: Партія чн орден, Л. 1938. — Д. Д.: Чужі при-

клади, Л. 1938. — Д. Дорошенко: Мої спогади про Ол. Русова, А. 1938. — А. Животко: Рукописні часописи української молоді, Л. 1938. — М. Захливицький: А ми тую стрілецьку славу зберешемо, Л. 1936. — Звідомлення з праці кравчого господарського Товариства „Сільський

Сліпа кишка. — Чи це правда, пане докторе, що звичайний чоловік може зовсім добре жити без сліпої кишки? — Правда, але лікар-оператор не міг би добре жити, якби її не було!  
Нема небезпек. Маги: Поклади молотка, Петрусь, бо можеш вдарити собі пальця. — Петрусь: Не бійся, мамо, — дівка тримає Марусю!

**Шотландці.** Мак Сміса судили за вбивство. Тільки безсумнівне алібі могло його звільнити. Оборонець почав промову: „Високий суді! Мій клієнт отримав на критичний час безплатного квитка до театру. Чи думаєте, панове судді, що міг він його не використати?“ Судді по короткій нараді звільнили Мак Сміса від вини й карі...

**По-сусідськи.** Суддя: З якої причини ви побігли так свого сусіда? — Обвинувачений: З жодної, це лиш так, по-сусідськи.

**Музикальний.** Малий Роман пішов з тьотью на концерт славного віолончеліста. Романові надочуло, торкає тьотю ногою й питає зрезігновано: — Тьотю, чи ми підемо аж тоді додому, як цей пан перереже цю скриньку?

**Обійдя вло.** Совітські мости, так як і залізниця: не тішаться доброю славою. До мосту над малою річкою біля Москви під'їжджають два селянські вози. Один із них скручує вбік й переїжджає річку вбрід. Другий їде через міст. Нараз крик і тріскіт: міст завалився!... — Ах, дурень, — відхнув перший селянин, — бачить добре перед собою моста, а таки їде на нього...

**іда в доньками.** Пане Померанц, ви воліли б мільйон чи дванадцять доньок? — Дванадцять доньок! — Чому? — Подумайте тільки: коли хтось має мільйон, хоче ще більше, але як хтось має дванадцять доньок, то має вже того досить!...

**Наші діти.** Яринка (не хоче мити личка): — Ні, я цього не зроблю, бабуню... — Бабуня: Фе, стидайся, дитино! Як я була такою малою дівчинкою як ти, то щодня мила своє лице. Яринка (дивиться на бабуню уважно): — Так, але як воно зате тепер виглядає!...

**Довге життя.** Чи це правда, що на основі лікарських статистичних даних, новаті чоловіки живуть два рази довше, ніж неноваті? — Ні, тільки життя видається їм довше!...

**Англієць.** — Чи ви розумієте по-англійськи? — Ані слова! — Не шкодить. Можу вам це сказати по-українськи: позичте мені 10 злотих!

**В школі.** — Микола, чи можеш мені розповісти про те, що діялося в Європі перед 200 роками? — Ні, пане професоре, я маю лише 12 років...

**Злобний.** — Через мої уста не перейшла ніколи брехвія! — Так, бо ви говорите через ніс...

кладі, Л. 1938. — Д. Дорошенко: Мої спогади про Ол. Русова, А. 1938. — А. Животко: Рукописні часописи української молоді, Л. 1938. — М. Захливицький: А ми тую стрілецьку славу зберешемо, Л. 1936. — Звідомлення з праці кравчого господарського Товариства „Сільський

Господар", Л. 1938. — З відомлення Української Реальної Гімназії Модржанах за 1937/38 р. — Всесвітня Історія, вид. І. Тиктора, Л. — Календар „Дніпро“, Л. 1939. — Календар „Криниця“, Л. 1939. — Календар „Український Івалід“, Л. 1939. — М. Кордуба: Що кажуть нам назви осель. Л. 1938. — Н. Королева: Предок, Л. 1937. — Ю. Косач: Чарівна Україна, Л. 1937. — Є. Круківський: Голос крові, Л. 1936. — В. Лімниченко: Віра й патріотизм, Жовква 1938. — М. Марисюк: Вільнодумці й вільнодумство, Жовква 1938. — М. Марисюк: Чи всі релігії на світі однаково добрі, Жовква 1939. — Д. Мащак: Надійшов час, Тернопіль 1935. — Д. Мащак: Учитель Правди, Тернопіль 1934. — М. Островерха: Від Піємонту до Італії, Л. 1939. — Д-р М. Пущкар: Діти, що їх тяжко виховувати, Л. 1938. — В. Ткачук: Золоті Дзвінки, Л. 1936. — 30-ліття Гімназії Р. Шк. в Яворові, Яворів 1938. — У столітті Русалки Дністрової, Самбір 1938. — За Україну, Едмонтон 1938. — С. Шах: Ів. Зілинський, Перемишль 1938. — Др. І. Шпитковський: Рід і герб Шепицьких, Л. 1936. — Г. Штайнбергер: Прийди до хреста, В. 1937. — Almanach české Akademie, Praha 1938. — Z. Važant: Jan Bašta, Praha 1937. — F. Bezlaj: Oris slovenskega knjižnega izgovora, Ljubljana 1939. — L. Wykowski: Zakres i zadania pedagogiki bibliotecznej, W. 1938. — Sprawozdanie Biblioteki Publicznej m. Warszawy, 1938. — 30-lecie Biblioteki Publicznej m. Warszawy, 1938. — E. Borschak: L'Ukraine dans la litterature de l'Europe occidentale, Dijon 1935. — J. Urba: J. Herben, Praha 1937. — K. Hudec: J. L. Bella,

Praha 1937. — H. Ghoshal: Moderna Bengaliska književnost, Zagreb 1938. — M. Goliger: Formy uboczne w języku hebrajskim, L. 1936. — M. Goliger: Zur Lehre von den grammatischen Kategorien im Semitischen, Roma 1935. — D. Doroszenko: Profesor Jaroslaw Bidlo, W. 1937. — D. Doroszenko: Ukraina polityka ks. A. Czartoryjskiego, W. 1938. — L. Živný: W sprawie racjonalnej organizacji bibliotek publicznych, W. 1937. — A. V. Isačenko: Narečje vasele na Rožu, Ljubljana 1939. — M. A. Jirásek: Bolest se stanovité moderního chirurga, Praga 1938. — R. Kettner: Cyril Purkyně, Praha 1938. — B. Kudryk: Mihajlo Verbyčukij, Zagreb 1938. — M. Małeckí: Język polski na południe od Karpat, W. 1938. — R. Nahtigal: Slovanskí jeziki, Ljubljana 1938. — G. Preissova: Jiří Sumín, Praha 1937. — Ročenka slovanského ústavu, Praha 1938. — D. Cránjalá: Rumunské vlivy v Karpatech, Praha 1938. — F. Tichý: Vývoj současného spisovného jazyka na Podkarpatské Rusi, Praha 1938. — S. Štúr: Problem transcendentna v súčasnej filozofii, Bratislava 1938.

К. Гаврилковъ: Церковная жизнь в СССР, В. 1938. — К. Гаврилковъ: Бесѣды по Закону Божію, В. 1938. — Б. Геде: Библейскій словарь, В. 1938. — И. Гошевъ: Светитъ братя Кириль и Методий, Софія 1938. — Митрополитъ Діонисій: Божественное Откровение, В. 1937. — С. Кульбакин: Језична реконструкција старословенског превода јеванђелја, Београд 1937. — Ст. Романски: Проф. Л. Милетич, Софія 1938. — Д. Сайковичъ: Богословствованіе въ Божъ почившаго Блаженѣйшаго Митрополита Антонія Храповицкаго, В. 1937.

### Від Адміністрації.

На „Фонд Рідної Мови“ прислали: Інж. Іп. Ружкович 85 зл., Проф. В. Калинович 5 зл. Щира подка!

Кожен, хто цікавиться справами мови, мусить мати в себе підручну книжку І. Огієнка: „Словник місцевих слів, у літературній мові не вживаних“, 156 ст. петиту, ціна 1\*50, в оправі 2 зл., за пересилку 30 гр.

Кожен, хто визнає себе українцем, мусить знати бодай головніші рідномовні питання, про

що розповідає книжка І. Огієнка: „Наука про рідномовні обов'язки. Рідномовний Катехизис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства“, 72 ст. Ціна 50 гр., з пересилкою 60 гр.

Кожен, хто хоче знати свою мову, мусить найперше знати складку її. Впишіть працю: „Складня української мови“ І. Огієнка, т. I — 1\*50 зл., т. II — 2 зл., за пересилку — по 30 гр.

### Читачу, поплати свої борги!

ЗМІСТ 7-8 (79-80)-го ЧИСЛА „РІДНОЇ МОВИ“: Д-р В. Королів-Старий: Розмови про мову В. Чикаленка. І. Огієнко: І не введи нас во іскушення — І не введи нас на спробу. Др. Ів. Естї: Огієнко і Нрвати. І. Огієнко: Форми безпідметових речень. Український літературний наголос. Проф. І. Велигорський: Психологічна основа повстання здрибнїлих і пестливих слів. Проф. Д-р Е. Грицак: Українська граматична термінологія в Галичині в половині XIX ст. М-р І. Ковалик: Багатство складених наворотних творів в українському дієслові. І. Огієнко: З історії українського віршування. Смілі новотвори сучасних письменників. Кукіль у шиті. Життя слів. Відміння наголосу галицького від літературного. Денник літературного критика: Нові видання. Рідномовне. Дописи Прихильників рідної мови. Для відпочинку, Наш сучасний гумор. Список книжок, надісланих Редакції. Від Адміністрації. — Адреса „Рідної Мови“: Warszawa IV, ul. Stalowa 25 m. 10. Передплата річна 6 зл., піврічна 3 зл., чвертьрічна 1.60 зл.; за границею в Європі 8 зл., поза Європою 2 дол. річно. Нові передплатники, коли того бажають, дістають „Рідну Мову“ від 1 числа. Річник 1 (без 1-3 чисел) 5.00 зл.; річники II, III, IV, V і VI по 6.00 зл., опрацьований II і III по 7.50 зл.; в Європі по 9 зл., поза Європою по 2 дол. річник. Контра чекове П. К. О. ч. 27.110.